

SMAAKSOCIOLOGISCH ONDERZOEK NAAR HET LITERATUURMINNENDE PUBLIEK

EEN ANALYSE VAN LITERATUURLIEFHEBBERS EN HUN LITERAIRE EN
CULTURELE VOORKEUREN

Emma Petillion

Stamnummer: 01405353

Promotor: Prof. dr. Daan Vandenhoute

Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van master in de richting
Vergelijkende Moderne Letterkunde

Academiejaar 2017-2018

Dankwoord

Some people go to priests, others to poetry, I to my friends. – V. Woolf

Zoals de dieren in de wereld van Toon Tellegen steeds elkaars hulp nodig hebben, zo had ook ik deze thesis nooit alleen kunnen schrijven. En ik leerde tijdens het schrijfproces zo veel meer dan academische vaardigheden. Daarom wil ik graag enkele mensen bedanken.

Allereerst wil ik heel graag professor Daan Vandenhoute danken voor de intensieve begeleiding, de bemoedigende woorden en de zeer aangename samenwerking. Steeds opnieuw stond ik ervan versteld hoe vlot ik antwoord kreeg, hoe goed je op de hoogte was en hoe accuraat je me kon inschatten. Tack så mycket!

Mijn onderzoek was verbonden aan mijn stage bij Poëziecentrum, waar ik ontzettend veel heb bijgeleerd van iedereen die er werkt. Bijzondere dank aan Anne voor het grenzeloze enthousiasme en de vele hulp bij de verspreiding van de enquête.

Uiteraard zou ik niet veel gehad hebben om over te schrijven als de enquête niet door zo veel mensen was ingevuld. Ook dank aan diegenen die me extra opmerkingen en suggesties stuurden en aan de organisaties/mensen die de enquête mee hielpen verspreiden.

Koos, bedankt voor de vele aanmoedigingen. Je stond het dichtst bij mijn onderzoek en de onzekerheden die ermee gepaard gingen, maar wist die als geen ander om te vormen. Je geduld, inzichten en optimisme waren een rots in de branding. Bovendien liet je me het licht der statistieken zien, een mijns inziens zeer noemenswaardige prestatie.

Verder wil ik graag mijn familie en vrienden bedanken voor de niet-aflatende steun en bemoediging wanneer ik even door de bomen het bos niet meer zag. In het bijzonder dank ik mijn vrienden voor het leven: Cato, Ruben, K.K. en Simon, jullie zijn de beste.

Tot slot zijn er drie mensen die ik nooit genoeg zal kunnen bedanken, maar dat neemt niet weg dat ik dat hier nog eens kan en mag herhalen: mams, paps en Clara, ik beloof dat ik vanaf nu weer de vaatwas zal helpen legen.

Inhoudsopgave

Dankwoord	3
Inhoudsopgave	4
Lijst van tabellen en figuren	6
Inhoudsopgave elektronische bijlage	7
Inleiding	9
Deel 1 – Theoretische situering	11
Hoofdstuk 1: Smaaksociologie en leespatronen	11
1.1 Atkinson	11
1.2 Kraaykamp	13
1.3 Griswold	14
1.4 Jarness.....	16
1.5 Mauger & Poliak	18
Hoofdstuk 2: Cultuurparticipatie	20
2.1 Cultuurparticipatiesurvey	24
2.2 Le Roux.....	24
2.3 Roose & Waege.....	25
2.4 Sapiro	29
Deel 2 – Onderzoekopzet en methodologie	31
Hoofdstuk 1: Probleemstelling	31
1.1 Achtergrond en relevantie.....	31
1.2 Specifieke doelstellingen	31
1.2.1 Socio-demografische kenmerken	32
1.2.2 Leesgedrag en literaire smaak.....	32
1.2.3 Cultuurparticipatie	32
Hoofdstuk 2: Operationalisering en werkwijze	32

Hoofdstuk 3: Opmaak van de vragenlijst.....	33
3.1 Literatuur in het algemeen	34
3.1.1 Genrevoorkeur	34
3.1.2 Leesverwachtingen.....	34
3.1.3 Aankoop boeken.....	35
3.1.4 Lidmaatschappen en engagement	36
3.2 Poëzie in het bijzonder	36
3.2.1 Contact met poëzie	36
3.2.2 Poëtica: waardering fragmenten en poëziestellingen	36
3.3 Deelname aan evenementen en cultuurparticipatie	39
3.3.1 Culturele en literaire evenementenparticipatie	39
3.3.2 Betalingsbereidheid voor poëzie.....	40
3.4 Socio-demografische kenmerken	40
Deel 3 – Bevindingen	42
Hoofdstuk 1: Situering	42
1.1 Socio-demografische kenmerken	42
1.2 Leesgedrag	43
1.3 Cultuurparticipatie.....	47
Hoofdstuk 2: Patronen en correlaties	49
2.1 Verbanden met de waardering van de fragmenten	49
2.2 Verbanden met de leesfrequentie van <i>highbrow</i> literatuur	52
2.3 Verbanden met de participatiefrequentie aan literaire evenementen	56
2.4 Leespatronen	57
Conclusie	60
Discussie.....	62
Bibliografie.....	63

Bijlagen	65
Bijlage 1: Enquête	65

Lijst van tabellen

Tabel 1: Participatiefrequentie culturele evenementen (Lievens et al. 2015)	23
Tabel 2: Bezoeksmotieven van het Gentse theaterpubliek	27
Tabel 3: Vergelijking van de procentuele verdelingen van leeftijd.....	43
Tabel 4: Kruistabel leesfrequentie poëzie – leesfrequentie online literaire tijdschriften	44
Tabel 5: Kruistabel geslacht – leesfrequentie poëzie.....	45
Tabel 6: Kruistabel leeftijd – leesfrequentie poëzie	46
Tabel 7: Participatiefrequentie culturele evenementen (eigen gegevens)	47
Tabel 8: Kruistabel leesfrequentie poëzie – leesfrequentie literaire roman	53
Tabel 9: Kruistabel leesfrequentie highbrow literatuur – participatiefrequentie literaire activiteit.....	55

Lijst van figuren

Figuur 1: Dagelijkse lectuur volgens opleidingsniveau ouders	15
Figuur 2: Drie sociale klassen en hun cultureel engagement	24

Inhoudsopgave elektronische bijlage bij Deel 3

1. Situering

- 1.1.1 Frequentietabel Opleidingsniveau
- 1.1.2 Frequentietabel Opleidingsdomein
- 1.1.3 Frequentietabel Gender
- 1.1.4 Frequentietabel Leeftijd (1)
- 1.1.5 Frequentietabel Leeftijd (2)
- 1.1.6 Kruistabel Geboortejaar Kwart – genres
- 1.1.7 Frequentietabel Participatieredenen
- 1.1.8 Kruistabel Gender – genrekeuze
- 1.1.9 Frequentietabel Geboortejaar
- 1.1.10 Frequentietabel Geboortejaar Kwart
- 1.1.11 Frequentietabel Participatie evenementen 1_0
- 1.1.12 Frequentietabel Participatie evenementen
- 1.2.1 Frequentietabel Lidmaatschappen
- 1.2.2 Frequentietabel Contact poëzie
- 1.2.3 Kruistabel Leesfrequentie poëzie – leesfrequentie online literaire tijdschriften
- 1.2.4 Frequentietabel Genres
- 1.2.5 Kruistabel Gender – leesfrequentie poëzie
- 1.2.6 Kruistabel Leeftijd – leesfrequentie poëzie
- 1.2.7 Frequentietabel Leesverwachtingen
- 1.2.8 Frequentietabel Poëziestellingen
- 1.3.1 Frequentietabel Participatie culturele evenementen

2. Patronen en correlaties

- 2.1.1 Frequentietabel Waardering fragmenten
- 2.1.2 Kruistabel Waardering fragmenten - gender
- 2.1.3 Kruistabel Waardering fragmenten - leeftijd
- 2.1.4 Kruistabel Waardering fragmenten – diploma
- 2.1.5 Kruistabel Waardering fragmenten – leesfrequentie poëzie
- 2.1.6 Kruistabel Waardering fragmenten – poëziestellingen

- 2.1.7 Kruistabel Waardering fragmenten – leesfrequentie literaire tijdschriften
- 2.2.1 Frequentietabel Leesfrequentie highbrow literatuur
- 2.2.2 Kruistabel Leesfrequentie literaire roman – poëzie
- 2.2.3 Kruistabel Leesfrequentie highbrow literatuur – leesverwachtingen
- 2.2.4 Kruistabel Leesfrequentie highbrow literatuur – participatiefrequentie literaire evenementen
- 2.2.5 Kruistabel Leesfrequentie highbrow literatuur – participatiefrequentie culturele evenementen
- 2.2.6 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – participatiefrequentie culturele evenementen
- 2.2.7 Kruistabel Leesfrequentie poëzie – poëziestellingen
- 2.2.8 Kruistabel Leesfrequentie poëzie – waardering fragmenten
- 2.2.9 Kruistabel Veel poëzie – leesverwachtingen
- 2.2.10 Kruistabel Weinig poëzie – leesverwachtingen
- 2.3.1 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – participatieredenen
- 2.3.2 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – gender
- 2.3.3 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – leeftijd
- 2.3.4 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – professionele situatie
- 2.3.5 Kruistabel Participatiefrequentie literaire evenementen – opleidingsdomein
- 2.3.6 Kruistabel Contact live poëzie – leeftijd
- 2.4.1 Kruistabel Leesverwachtingen – poëziestellingen
- 2.4.2 Frequentietabel Leesverwachtingen
- 2.4.3 Frequentietabel Poëziestellingen

Inleiding

In my beginning is my end. – T.S. Eliot

Wat lees je? Het is een vraag die we vaak stellen aan elkaar. We staan echter zelden stil bij wat aan het antwoord op die vraag vooraf gaat. Waarom lees ik wat ik lees? En waarom leest de buurvrouw van nummer 84 geheel andere dingen? Waarom leest de collega op het werk van de buurvrouw van nummer 84 helemaal niet?

Het zou ons echter te ver leiden om te achterhalen waarom de collega op het werk van de buurvrouw van nummer 84 niet leest – hoe graag ik dit ook zou willen weten. Daarom wordt in dit onderzoek een specifieke doelgroep afgebakend. In deze thesis zal ik de literatuur- en poëziefhebber in Vlaanderen en zijn literaire en culturele smaak in beeld brengen. Dat doe ik aan de hand van drie onderzoeksvragen, die elk te situeren zijn in twee domeinen. Op theoretisch niveau wil ik immers een profiel opmaken van het leesgedrag, de culturele voorkeuren en de socio-demografische kenmerken van de onderzoeksgroep. Daarnaast wil ik op praktisch niveau organisatoren van literaire en culturele evenementen de hand reiken. Voor hen is het vaak nog steeds knokken voor een publiek. Toch zijn er gegadigden genoeg, maar lukt het niet altijd om hen te bereiken. Met dit onderzoek wil ik dan ook de kloof tussen organisator en bezoeker verkleinen en de verbinding versoepelen.

Vooreerst wil ik weten wie die literatuurliefhebber is. Eerder onderzoek naar culturele participatie heeft uitgewezen dat er verschillende types cultuurconsumenten bestaan. Ik zal dit onderzoek in deel 1 dan ook kaderen aan de hand van studies van verschillende onderzoekers. Deze literatuurstudie spits ik toe op twee domeinen. In het eerste domein – dat van de smaaksociologie en leespatronen – ga ik dieper in op het specifiek literaire aspect van dit onderzoek en de relatie tussen smaak en lezen. Ik wil immers niet alleen van de deelnemer weten wie hij is, maar ook wat, hoe en waarom hij leest. In het tweede hoofdstuk van deel 1 ga ik vervolgens in op de bredere cultuurparticipatie en bespreek ik enkele onderzoeken die de deelname aan culturele activiteiten en evenementen analyseren.

In het tweede deel zal ik mijn methodologie beschrijven. Daarin zal ik de probleemstelling en operationalisering meer gedetailleerd toelichten, alsook de wijze waarop ik te werk ga. Dit onderzoek wordt gevoerd aan de hand van een enquête, iets waar heel wat denk- en

puzzelwerk aan voorafgaat. In deel 2 zal ik dan ook aantonen hoe ik tot de vragenlijst ben gekomen die de respondenten uiteindelijk voorgeschoteld kregen.

Tot slot rapporteer ik in deel 3 mijn bevindingen. Ik baseer me daarbij op de structuur van mijn onderzoeksvragen en beantwoord ze zo gedetailleerd mogelijk. In het eerste situerende hoofdstuk van deel 3 schets ik dan ook een algemeen profiel van de respondent. In hoofdstuk 2 ga ik vervolgens over op verbanden, correlaties en patronen.

Literatuur is een universum op zich, en bevat oneindig veel werelden. Laat mij u vandaag even meenemen op een welhaast meta-ontdekking van een wereld der werelden. En wie weet achterhalen we zelfs waarom de collega op het werk van de buurvrouw van nummer 84 niet leest.

Deel 1 – Theoretische situering

Deze thesis is een smaaksociologisch onderzoek van de veronderstelde literatuurlijfhebber. De onderzoeksvraag van deze thesis is meerzijdig. Ik wil immers niet alleen de sociale achtergrond van de respondenten onderzoeken, maar ook hun leesvoorkeuren, hun leeservaring en hun bredere cultuurparticipatie. De nadruk ligt daarbij op poëzie en poëzie-evenementen: ook de poëziesmaak in het bijzonder van de respondent en de correlaties ervan met de andere resultaten zullen daarom aan bod komen. In dit deel ga ik dieper in op reeds gevoerd gelijkaardig onderzoek. Op die manier kan ik al een aantal verwachtingen stellen en enkele hypothesen formuleren.

Hoofdstuk 1: Smaaksociologie en leespatronen

Deelname aan cultuur is al het onderwerp geweest van verscheidene onderzoeken. Daaronder valt ook de studie naar het profiel van de lezer en bepaalde leesvoorkeuren. Aangezien het onderzoek dat in deze thesis wordt beschreven met een enquête werkt, bespreek ik in dit hoofdstuk de resultaten van enkele analyses om later te kunnen bepalen of de deelnemer van dit onderzoek binnen een specifiek profiel past. Om mijn onderzoek te kaderen, zal ik eerst een overzicht geven van het smaaksociologisch onderzoek dat al werd gevoerd binnen het veld van de literatuur.

1.1 Atkinson

Atkinson (2016) onderzoekt recent nog de correlaties tussen klasse, gender en leesgedrag in het Verenigd Koninkrijk. De resultaten van zijn onderzoek komen in grote mate overeen met die van Bourdieu, maar wijken er ook op een punt van af: gender is volgens Atkinson (2016:248) veel belangrijker bij het structureren van literaire smaak dan Bourdieu liet uitschijnen. Daarom voerde hij verder onderzoek naar de samenstellingen van en de correlaties tussen klasse en gender in literaire smaak. Hij bestudeerde daarbij zowel het algemene kapitaalvolume als de compositie van de verschillende soorten kapitaal van zijn proefpersonen. Bovendien zocht Atkinson (2016) net als Kraaykamp (1990) (cf. infra) niet alleen verbanden met leesfrequentie, maar ook met wát de respondent precies leest.

De belangrijkste variabele in het onderzoek van Atkinson (2016) is gender. Hij beschrijft daaraan gelinkt “an opposition between the **instrumental-rational** and the **affective**, the

public and the **private/familial**” (Atkinson 2016:253, eigen benadrukking) of zoals Bennett et al. (2008) het beschreven: “the ‘outer’ and the ‘inner’ world”. Volgens Atkinson (2016:254) representeert deze oppositie

*the difference between the **feminine** libido – interest in affective recognition, i.e. orientation toward and dedication to the family field and, by extension of that, care for others (manifest in maintenance of the domestic space, cooking for others and interest in the emotional states and wellbeing of self and real or fictional others) – and the **masculine** libido – real or fantasised mastery and recognition in specific fields beyond the family.*

Atkinson (2016) doet niet alleen onderzoek naar leesfrequentie, maar analyseert ook uitgebreid wie wat leest volgens gender en klasse. Hij stelt daarvoor vier tabellen samen die de leesfrequentie van fictionele en non-fictionele genres zowel voor mannen als voor vrouwen per klasse weergeeft. Daaruit blijkt dat sommige genres zeer populair zijn over klasse en gender heen, zoals misdaadromans en thrillers (Atkinson 2016:252). Andere genres zijn dan weer wel te associëren met gender. Zo verkiezen mannen in elke klasse de thema’s actie, graphic novels, technologie, muziek, sport, politiek ... in literatuur (Atkinson 2016:252). Vrouwen daarentegen lezen in elke klasse liever detectives, hedendaagse en klassieke literaire romans, historische fictie en romantische nouvelles (Atkinson 2016:253).

Daarnaast zijn er toch nog steeds opmerkelijke algemene verschillen in de verdeling van literaire smaak volgens klasse (Atkinson 2016:254). Zo is er een duidelijke tendens te zien bij mensen die (relatief) meer cultureel kapitaal bezitten: zij lezen bijvoorbeeld het liefst werken die symbolische beheersing (klassieke en contemporaine fictie, kunstboeken, poëzie, ...) vergen (Atkinson 2016:254). Dit gaat op voor zowel mannen als vrouwen, wat volgens Atkinson (2016:263) dan wel weer Bourdieus theorie bevestigt in die zin dat gender een minder onderscheidende factor wordt naarmate iemand hoger en verder richting de culturele pool is gepositioneerd in de sociale ruimte.

Atkinsons (2016:261) conclusie is dat er een oppositie is tussen mensen die regelmatig lezen en mensen die dat niet doen (Atkinson 2016:261). Die tegenstelling correleert met het bezit van cultureel kapitaal, maar in een verschillende mate voor vrouwen en voor mannen

(Atkinson 2016:261). Daarnaast is gender een fundamentele factor in het onderscheiden van geprefereerde genres (Atkinson 2016:261).

1.2 Kraaykamp

Gerbert Kraaykamp voerde in Nederland een studie naar de ongelijkheid binnen het lezerspubliek. Hij onderzocht niet alleen de leesomvang (hoeveelheid), maar ook de verschillen in boekengenres (complexiteit). Kraaykamp (1990) deed dat aan de hand van tien variabelen¹. Het meest opvallende resultaat is dat de opleiding geen zelfstandig effect heeft op het *aantal* boeken dat een persoon leest: hoog opgeleiden lezen niet meer boeken dan laag opgeleiden (Kraaykamp 1990:434). Algemeen gezien is er bij de hoeveelheid gelezen boeken geen sterke differentiatie van het lezerspubliek (Kraaykamp 1990:435). Wel constateert Kraaykamp (1990:434) dat vrouwen meer boeken lezen dan mannen – iets wat ook al in de bespreking van H. Atkinsons onderzoek werd aangegeven en verhelderd (cf. supra) – en dat mensen met veel lezende vrienden zelf ook meer boeken lezen. Bovendien lezen ook lezers met veel kennis van taal, kunst en vreemde talen meer boeken (Kraaykamp 1990:435).

Wat de complexiteit van de genres betreft is de differentiatie van het lezerspubliek veel groter (Kraaykamp 1990:435). Zo lezen ouderen vaak de minder complexe genres (Kraaykamp 1990:436). Het is echter vooral het opleidingsniveau van de respondenten dat een grote rol speelt: hoger opgeleide mensen lezen boeken uit complexere genres (Kraaykamp 1990:436). Daarnaast stelt Kraaykamp (1990:436) vast dat ook mensen met hoger opgeleide kennis complexere boeken lezen. Kraaykamp (1990:436) veronderstelt dan ook dat “het lezen van moeilijke boeken een onderdeel van de leefstijl van hoger opgeleiden is”. Zo lezen ook lezers met veel vaardigheden op het gebied van (vreemde) talen en kunst de complexere genres. Tot slot concludeert Kraaykamp (1990:436) dat mensen die veel boeken lezen relatief vaker de minder complexe boeken lezen.

Lievens et al. (2015) verwerkten in hun cultuurparticipatiesurvey ook enkele vragen over leesgedrag in het bijzonder. Daaruit bleek dat meer dan de helft (53,8%) van de respondenten literatuur leest (Lievens et al. 2015:101). Lievens et al. (2015) zien het begrip ‘literatuur’ echter zeer breed: zij beschouwen zowel kinder- en jeugdboeken als romans, poëziebundels en strips

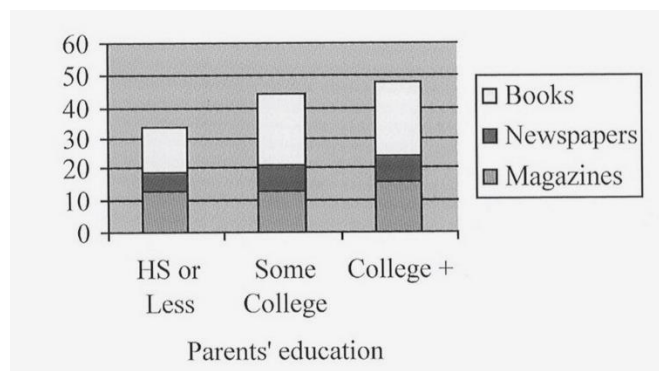
¹ De variabelen die Kraaykamp (1990) hanteerde in zijn onderzoek zijn de volgende: opleiding, beroepsprestige, leeftijd, sekse, inkomen, literaire vaardigheid, opleiding drie belangrijkste kennis, of die drie belangrijkste kennis boeken lezen, beschikbare tijd, tv-kijktijd.

als literatuur. Het begrip wordt in hun onderzoek niet verfijnd tot het niveau waarop de enquête van deze scriptie werkt. Lievens et al. (2015) vragen naar het aantal romans en poëziebundels dat de respondent in de voorbije zes maanden gelezen heeft. Dat blijkt voor het grootste aandeel van de respondenten geen enkele te zijn (Lievens et al. 2015:77). Strips worden minder vaak gelezen: meer dan 80% van de deelnemers las de voorbije zes maanden geen enkele strip of graphic novel (Lievens et al. 2015:77). Verder in de literatuurstudie wordt het onderzoek van Lievens et al. (2015) nog nader toegelicht (cf. hoofdstuk 2 – Cultuurparticipatie).

1.3 Griswold

Wendy Griswold onderzoekt in haar *Reading and the reading class in the twenty-first century* (2005) lezen als een sociale praktijk. Ook zij onderzoekt de socio-demografische kenmerken van de lezer en hoe hij leest. Ze karakteriseert in haar artikel de lezer in het algemeen. Daarnaast bekijkt zij hoe lezen zich de dag van vandaag verhoudt ten opzichte van elektronische media en hoe de toekomst van het lezen er uitziet. Die laatste twee aspecten zijn voor dit onderzoek minder relevant, maar de analyse van de lezer en zijn lectuur zijn dat wel: “who reads what, how people read, and how their reading relates to their other activities” (Griswold 2005:127).

In het eerste onderdeel van haar onderzoek – *Who reads?* – stelt Griswold (2005:129) dat lezen in de eerste plaats geassocieerd wordt met opleidingsniveau. Verder legt ze ook de link met rijkdom (welgestelde mensen lezen meer), ras (blanken lezen het meest), gender (vrouwen lezen meer dan mannen) en woonplaats (mensen die in de voorstad wonen lezen meer dan mensen die in de stad of op het platteland wonen) (Griswold 2005:129). Griswold (2005:130) haalt een studie van Roberts & Foehr (2004) aan waarin het leesgedrag en mediagebruik van 1090 jongere (2 tot 7 jaar) en 2014 oudere (8 tot 18 jaar) kinderen wordt onderzocht. Roberts & Foehr (2004) constateren een correlatie tussen de lectuur van de kinderen en het opleidingsniveau van hun ouders: het verschil in leesgedrag op dagelijkse basis is het grootst tussen lezers van wie de ouders een diploma middelbaar onderwijs of lager haalden en lezers van wie de ouders minstens een opleiding aan de hogeschool genoten:

Figuur 1: Dagelijkse lectuur volgens opleidingsniveau ouders

Griswold (2005) stelt zich naast de vraag *Wie leest?* ook de vraag naar *hoe* die mensen dan wel lezen. Aangezien in deze enquête gepeild wordt naar leesverwachtingen en literatuuropvattingen van de respondent, is het interessant om ook dit deel uit Griswolds onderzoek even te beschouwen. Griswold (2005:132) hanteert de literatuurdefinitie van Brockmeier et al. (2002:11):

“It is a concept that embraces the cultural resources of a literate tradition – including the writing system(s) of this tradition – and the ensemble of abilities necessary to exploit these cultural resources... Literacy is a form of cultural organization itself, what we may call ‘societal literacy’.

Mensen lezen constant en vaak zelfs onbewust bij het uitoefenen van hun dagelijkse bezigheden (Griswold 2005:132). Bovendien wordt lezen steeds meer gezien als een sociale praktijk, en het beeld van het individu dat alleen zijn boek leest wordt genuanceerder (Griswold 2005:132). Lezen wordt integendeel steeds vaker beschouwd als een collectieve bezigheid: mensen lezen in groep, maar ook de individuele lectuur is het product van interactie met anderen (Griswold 2005:132). Griswold (2005:134) haalt het onderzoek Barton & Hamilton (1998) aan, die het bestaan van een enorme diversiteit aan soorten lectuur in het leven van lezers benadrukken. Wel brengen Barton & Hamilton (1998) literaire praktijken terug tot twee overkoepelende groepen, “two kinds of reading”: “one in which reading is the **main goal** of the activity and the other in which reading is a **means to another end**” (Griswold 2005:134, eigen benadrukking).

In het algemeen gebruiken mensen hun literaire praktijken om hun leven te organiseren, om te communiceren, om zich te ontspannen en te entertainen, om zich te documenteren, om hun wereld te vatten en om deel te nemen aan het sociale leven voorbij hun onmiddellijke

leefomgeving (Griswold 2005:134). Sommige van die activiteiten zijn dus wel degelijk sociaal, een aspect waar Griswold (2005) dieper op ingaat. Ze bespreekt in het bijzonder een onderzoek van Long (2003) naar leesgroepen. Long (2003) stelt dat boekenclubs vooral hoger opgeleide mensen aantrekken die bemiddeld, stabiel en vrij traditioneel zijn. Leden beweren dat ze in hun leesgroep “intellectuele prikkels” vinden, en dat ze met anderen intelligente conversaties kunnen voeren (Long 2003:93).

1.4 Jarness

Er zijn nog meer onderzoekers die zich de vraag stellen op welke manier mensen cultuur tot zich nemen. Zo ook Vegard Jarness met zijn artikel *Modes of consumption: from ‘what’ to ‘how’ in cultural stratification research* (2015), waarin hij een heroriëntatie voorstelt richting Bourdieu en diens interesse in de *modus operandi* van culturele consumptie.

Jarness (2015) maakt – net als Barton & Hamilton (1998) – een onderscheid tussen consumptie als een doel op zichzelf en consumptie als een middel om een doel te bereiken. Hij gaat echter verder dan dat. De eerste categorie deelt hij nog eens op in twee soorten: de intellectuele en de luxueuze manier van consumeren. De intellectuele consument hecht veel belang aan cultureel goed en is relatief onverschillig ten opzichte van materieel goed. Hij ziet cultureel goed als iets dat op zichzelf staat en is voortdurend op zoek naar nieuwe, experimentele en uitdagende werken (Jarness 2015:70). Hij houdt er dan ook een uiterst eclectische smaak op na (Jarness 2015:70). Jarness’ definitie van de intellectuele consument lijkt sterk op die van de culturele omnivoor (Peterson & Kern 1996), hoewel kleine nuances worden aangebracht (Jarness 2015:70):

Although they consider certain cultural goods as ‘vulgar’, ‘poor’ and ‘shallow’, and other goods as ‘refined’, ‘challenging’ and ‘clever’, such classificatory distinctions do not follow the a priori brow-division of cultural goods usually deployed by cultural sociologists. Yet these interviewees are fully aware of that such classifications and their appurtenant social connotations are widespread, both among experts and lay people, and it is their reflexive and somewhat playful way of transgressing these distinctions that sets them apart from the other interviewees.

De intellectuele consument houdt met andere woorden van ander cultureel goed dan de gemiddelde cultuurconsument en doet dat bovendien op een andere manier, waarbij hij de gecanoniseerde 'high culture' zo veel mogelijk vermijdt (Jarness 2015:70).

In tegenstelling tot de intellectuele consument die *cultureel* goed als een doel op zichzelf ziet, beschouwt de luxueuze consument eerder *materieel* goed op eenzelfde manier (Jarness 2015:71). Hij geeft veel geld uit aan dure, kwalitatieve en luxueuze goederen die vooral exclusief en uniek zijn, want de luxeconsument wil zich in zijn smaak onderscheiden van anderen (Jarness 2015:72). Daarnaast zal de luxeconsument volgens Jarness (2015:72) cultureel goed nooit als een doel op zichzelf beschouwen: zijn cultuurconsumptie is pragmatischer en meer gericht op ontspanning of entertainment (Jarness 2015:72).

Ook consumptie als middel om een doel te bereiken deelt Jarness (2015) verder op: enerzijds onderscheidt hij de leerzame en anderzijds de praktische manier van consumptie. Net als de intellectuele consument hecht de 'leerconsument' meer belang aan cultureel dan aan materieel goed (Jarness 2015:72). Het verschil bestaat erin dat de leerconsument zichzelf wil onderwijzen aan de hand van gecanoniseerd cultureel goed en een groot vertrouwen heeft in experts en critici (Jarness 2015:73). Tijdens zijn autodidactische project zal hij net die gecanoniseerde werken tot zich nemen *omdat* ze geassocieerd werden als 'klassiekers', 'must-sees' en 'high culture' door anderen (Jarness 2015:73).

Mensen met een praktisch consumptiepatroon ten slotte tonen zowel in cultuur als in materiaal een relatief lage interesse (Jarness 2015:74). De praktische consument vermijdt alles wat onnodig of onbegrijpelijk is en verwacht van verbruiksgoed enkel onmiddellijke voldoening op vlak van ontspanning, comfort of kennis (Jarness 2015:74). Toch is het praktische consumptiepatroon volgens Jarness (2015:74) niet te vergelijken met dat van de leerconsument in die zin dat het eerder gaat om het aanscherpen van praktische en technische kennis dan om het ontwikkelen en verbeteren van de eigen persoonlijkheid.

Jarness' bevindingen in verband met patronen in cultuurconsumptie zijn concreet toe te passen op lezen. Zo zal de leerconsument bijvoorbeeld graag de bekendste werken van Shakespeare lezen, terwijl de intellectuele consument eerder kiest voor een vernieuwende, experimentele auteur en de praktische consument liever een handboek over houtbewerking

uit de kast haalt. In het tweede hoofdstuk van dit deel worden enkele verdere onderzoeken naar het wie, wat en waarom van lezen bestudeerd en aan elkaar gelinkt.

1.5 Mauger & Poliak

Gérard Mauger en Claude Poliak stellen in hun artikel *Les usages sociaux de la lecture* (1998) een indeling voor van leesmotivaties die samenhangen met sociale condities. Ook zij vertrekken – net als Jarness (2015) – vanuit eenzelfde bourdiaanse logica die een onderscheid maakt tussen het ‘zuivere autonome’ lezen en het ‘wereldlijke’ lezen. Ze stellen vast dat verschillende leeshoudingen steeds samenkomen in eenzelfde lezer, maar dat er toch tendensen zijn waarbij bepaalde elementen belangrijker worden gevonden door bepaalde lezers. Vooreerst maken ze dus een onderscheid tussen esthetisch lezen en wat ze omschrijven als “gewoon”, wereldlijk lezen. De esthetische manier van lezen lijkt sterk op die van Bourdieus aristocratische asceten en hun esthetische dispositie: men leest om te lezen, om de *vorm* die primeert op de inhoud (Mauger & Poliak 1998:3). De estheet negeert elk extern doel van een tekst en net daarin ligt voor hem het plezier en de vrijheid (Mauger & Poliak 1998:23-24). Literatuur vult bepaalde behoeften – zoals het in verband brengen van teksten met elkaar – in (Mauger & Poliak 1998:24). Deze “elitaire” vorm van lezen wordt ook wel ascetisch lezen genoemd en kent een kleine verspreiding door de specifieke voorwaarden die eraan vasthangen en de cognitieve arbeid die ze met zich meebrengt (Mauger & Poliak 1998:22):

Ce rapport rendu à la lecture et à la culture et l’ascèse qu’il implique ne sont sans doute pas étrangers à une représentation de “l’intellectuel accompli” dont les prétendants plus ou moins désarmés s’efforcent de se rapprocher en se conformant aux prescriptions émanant des autorités culturelles les plus “hautes” qu’ils puissent apercevoir.

De lezer wil zichzelf perfectioneren en cultiveren aan de hand van lectuur. Hij is een autodidact die op zoek gaat naar culturele verrijking. Deze manier van lezen doet bovendien sterk denken aan Bourdieus notie van “la bonne volonté culturelle” (Bourdieu 1979). Bourdieu (1979) heeft het dan over de klasse van de “petite bourgeoisie” die zichzelf onderwijst aan de hand van cultureel gecanoniseerd goed, net omdat deze lezers zo’n vertrouwen hebben in critici en experts (Bourdieu 1979:510). Ze erkennen de legitieme cultuur en streven die voorkeuren zelfs na, om zichzelf op die manier te verbeteren (Bourdieu 1979:511).

Iemand die leest op een niet-ascetische en wereldlijke manier leest omwille van andere aspecten van lezen dan de pure lectuur. Dat soort lezen delen Mauger & Poliak (1998) op in drie subcategorieën die in verhouding staan ten opzichte van elkaar: ontspanningslezen, didactisch lezen en “heilslectuur”. Bij het lezen ter ontspanning gaat het erom dat men ontsnapt aan de realiteit en het dagelijkse leven. Lezen vormt een plezier voor de zintuigen dat niet al te veel denkwerk vraagt (Mauger & Poliak 1998:3). De lezer verlaat zijn leefwereld en verplaatst zich naar de wereld die wordt voorgesteld in de tekst en gaat daar helemaal in op, zonder enige afstand tussen hem en de tekst. Hij vergeet tijdelijk zijn zorgen en doorbreekt zijn dagelijkse routine. Daarbij mogen noch de inhoud noch de vorm van de tekst te veel weerstand bieden (Mauger & Poliak 1998:7). Dat kost immers te veel moeite en tijd.

Bij de didactische lectuur staat de verwerving van kennis centraal. De lezer is bereid daarvoor een inspanning te leveren en heeft de intentie die nieuwe informatie ook effectief te gebruiken (Mauger & Poliak 1998:4). Met een educatieve lezing haalt de lezer zowel expliciet – bijvoorbeeld data uit de Eerste Wereldoorlog – als impliciet – bijvoorbeeld kennis over menselijke emoties – ‘profijt’ uit de tekst. Dat maakt de didactische lectuur tot een praktische lezing, verankerd in de realiteit en waarvan de verworven kennis bestemd is om het dagelijkse leven te vergemakkelijken (Mauger & Poliak 1998:15).

Als derde categorie binnen de niet-ascetische manier van lezen onderscheiden Mauger & Poliak (1998:3) de “lecture de salut” – “heilslectuur” – waarbij mensen zichzelf als persoon willen perfectioneren. Het gaat hierbij om cultuur, esthetica, religie, ethiek, spiritualiteit, politiek, ...: alles wat te maken heeft met levensstijl en opinievorming (Mauger & Poliak 1998:20-22). De “lecture de salut” staat voor een vertrouwen in geschreven kritieken om bij te leren, te filosoferen en te bezinnen over verschillende levenswijzen (Mauger & Poliak 1998:4). De lezer wil aan de hand van zijn lectuur bepalen welke van die levenswijzen het best bij zijn persoonlijkheid en principes aansluit en op die manier een beter en rijker leven leiden (Mauger & Poliak 1998:4). Enkel wanneer de lezer openstaat voor de *lecture de salut*, kan hij ook effectief een culturele “zuivering” of “redding” bereiken en zichzelf verbeteren (Mauger & Poliak 1998:20):

L'efficacité que leurs auteurs prêtent aux lectures de salut ne peut s'exercer que sur ceux (celles) qui sont disposé(e)s à les recevoir, dans leurs formes (prescriptives) et dans leurs contenus (culturel, religieux, politique, éthique, esthétique) : lecteurs

façonnés depuis toujours par la soumission aux règles et à leur observance ou momentanément voués à la remise de soi.

Hoofdstuk 2: Cultuurparticipatie

Omdat dit onderzoek ook de bredere cultuurparticipatie van de respondent bevroegt, is het interessant om te kijken naar eerdere studies van de samenstelling en motivaties van het cultuurpubliek.

2.1 Cultuurparticipatiesurvey

Aan de hand van een survey onderzochten eerder genoemde Lievens et al. (2015) de cultuurparticipatie in Vlaanderen in 2014. In hun vragenlijst gingen zij onder andere op zoek naar wie de cultuurparticipatie precies is en waarom bepaalde groepen meer of minder participeren dan andere. Ze vroegen zich ook af met welke verwachtingen en motieven mensen participeren, en of daar patronen in terug te vinden zijn. Lievens et al. (2015) stellen vooreerst vast dat zowel sociale klasse als socio-demografische kenmerken als gender en leeftijd van invloed zijn op cultuurparticipatie. Ook zij baseren zich voor hun theorieën eveneens op Bourdieu (1984). Ze stellen dat “hoe hoger mensen op de maatschappelijke ladder staan, hoe verfijnder of legitiemer hun culturele keuzepatroon wordt” (Lievens et al. 2015:19).

Wat betreft de achtergrond van de respondenten, besluiten Lievens et al. (2015:22) dat hun resultaten in grote lijnen overeenkomen met eerder gevoerd onderzoek. Zo stellen ook zij vast dat er meer vrouwen dan mannen deelnemen aan cultuur. Het verschil is echter kleiner dan verwacht (Lievens et al. 2015:22). Het is volgens Lievens et al. (2015) zo dat onze samenleving bepaalde activiteiten als vrouwelijker beschouwt dan andere, en cultuurparticipatie is er daar een van. Toch tekenen zich ook binnen de het domein van de cultuurparticipatie enkele genderverschillen af. Zo participeren vrouwen net iets meer aan legitieme culturele activiteiten (bv. klassieke muziekconcerten) dan mannen, wat ook al bleek uit eerdere cultuurparticipatiesurveys die door dezelfde onderzoekers werden gevoerd (zie o.a. Lievens et al. 2006; Lievens et al. 2011). Bovendien bleek al uit verschillende studies dat vrouwen niet alleen meer culturele activiteiten bijwonen, maar ook zelf meer cultuur ‘beoefenen’: vrouwen zijn actiever in de amateurkunsten dan mannen, en het verschil is zelfs nog groter dan voor de receptieve cultuurparticipatie (van den Broeck, de Haan & Huysmans 2009)

Op vlak van de leeftijd van de respondent bekomen Lievens et al. (2015) in vergelijking met het onderzoek van Roose & Waege (2002) verrassende resultaten: in de cultuurparticipatiesurvey van Lievens et al. (2015:20) vinden we immers dat het grootste aandeel van de respondenten tussen 35 en 54 jaar oud is, terwijl deze leeftijdsgroep bij Roose & Waege net ondervertegenwoordigd was. Lievens et al. (2015) zien ook veel meer mensen ouder dan 55 jaar onder hun respondenten: in totaal 38,8%, waar dat bij het Gentse theaterpubliek slechts 13% was (Roose & Waege 2002). Verder zijn de jongvolwassenen jonger dan 34 jaar minder vertegenwoordigd in de cultuurparticipatiesurvey (2015) dan bij de respondentengroep van Roose & Waege (2002).

Lievens et al. (2015:22) gingen wel nog verder op zoek naar patronen binnen de cultuurdisciplines. Zo constateren ze dat jongeren minder aan highbrow cultuuractiviteiten deelnemen, maar dat ze wel vaak de bioscoop bezoeken of naar pop- en rockconcerten gaan. Leeftijdverschillen zijn volgens Lievens et al. (2015:23) sterk verbonden aan de maatschappelijke context waarin iemand opgroeit en de levensfase waarin iemand zich bevindt:

Belangrijke fasen vormen daarbij de momenten van intrede op de arbeidsmarkt, zelfstandig wonen en het krijgen van kinderen. Zelfstandig wonen en samenwonen blijken bijvoorbeeld een positief effect te hebben op cultuurdeelname zolang er geen kinderen zijn; het hebben van jongere kinderen beïnvloedt de deelname aan cultuur negatief (De Haan & Knulst, 2000; Ganzeboom, 1988; Vlegels & Lievens, 2011). Voor de oudere leeftijdsgroepen daarentegen worden de voorwaarden om deel te nemen opnieuw gunstiger: nadat de kinderen het huis uit zijn en de arbeidsmarkt verlaten is, komt er terug meer vrije tijd (De Haan & Knulst, 2000).

Opvallend is dat het onderzoek van Lievens et al. (2015) aantoont dat van de respondenten die op het moment van het onderzoek geen dagonderwijs volgen, het grootste aandeel zijn hoogste diploma haalde in het lager onderwijs, in het hoger middelbaar TSO of in het niet-universitair hoger onderwijs korte type. Aangezien jongere generaties steeds hoger opgeleid zijn, wordt in de resultaten van dit onderzoek verwacht dat de deelnemers hoger opgeleid zullen zijn. Bovendien zijn de studierichtingen eveneens verrassend: 18,5% van de respondenten die op het moment van het onderzoek dagonderwijs volgen, verklaren een

technische opleiding te volgen (Lievens et al. 2015:35). Zij worden gevolgd door economische, administratieve en commerciële richtingen (17,3%) en de wiskunde en natuurwetenschappen (14,1%). Sociaal-culturele (12,7%), talen- (6,4%), leraren- (2,5%) en kunstopleidingen (2,3%) volgen slechts later in de lijst (Lievens et al. 2015:35-36).

Meer dan de helft (56,6%) van de respondenten die op het moment van het onderzoek geen voltijds dagonderwijs volgen, heeft officieel betaald werk (Lievens et al. 2015:39). De meesten onder hen werken als bediende (37,2%), als geschoolde arbeider (21,5%) of als ambtenaar (8,5%) (Lievens et al. 2015:39). Verder stellen Lievens et al. (2015:39) vast dat de meeste niet-beroepsactieve respondenten gepensioneerd, huisvrouw/-man of werkloos zijn.

Lievens et al. (2015) bevroegen in hun survey de brede cultuurparticipatie van de respondent, zoals ook in dit onderzoek in beperkte mate zal worden nagegaan. Ik zal dan ook enkel die resultaten uit de cultuurparticipatiesurvey bespreken die in de context van dit onderzoek relevant zijn ter vergelijking. In de volgende tabel worden de resultaten van Lievens et al. (2015) weergegeven over de zaken die ook in de enquête van deze scriptie worden bevraagd. Het gaat hier over het aantal bezoeken – per type activiteit – in de voorbije zes maanden²:

	Geen enkele keer	1 à 2 keer	3 keer of meer
Toneelvoorstelling	77,9%	17,3%	4,8%
Dansvoorstelling (gemiddelde)	96,6%	3,1%	0,4%
Musicalvoorstelling (gemiddelde)	92,4%	7,3%	0,3%
Artistieke tentoonstelling of kunstmuseum (gemiddelde)	90,4%	8,1%	1,4%
Informatief museum (gemiddelde)	88,9%	9,8%	0,4%
Muziekconcert klassiek of opera (gemiddelde)	97,5%	1,5%	1,0%

² Voor de literaire activiteiten werd als referentieperiode het afgelopen jaar gebruikt. Bovendien hebben Lievens et al. (2015) enkel informatie over het aantal respondenten dat al dan niet deelnam aan literaire activiteiten, maar niet over de frequentie daarvan.

Muziekconcert pop, rock, dance, folk, jazz, blues, ... (gemiddelde)	96,7%	2,2%	1,1%
Film in grote complexen als Kinopolis	65,9%	22,2%	11,9%
Film in kleinere zalen als Studioskoop, Cartoons, Zebracinema, ... (gemiddelde)	91,8%	6,0%	2,3%
Een literaire activiteit (van Poëziecentrum, Vonk & Zonen, Passa Porta, Behoud de Begeerte, Vooruit, ...)	96,9%	3,1%	

Tabel 1: Participatiefrequentie culturele evenementen (gegevens uit Lievens et al. 2015)

Naast deze kwalitatieve gegevens gingen Lievens et al. (2015) in hun survey ook op zoek naar enkele aspecten die meer betrekking hebben op de subjectieve beleving van cultuur. Op die manier onderzochten ze bijvoorbeeld de verwachtingen van mensen wanneer ze een toneelvoorstelling bijwonen. Uit de resultaten blijkt dat de bezoeker het zeer belangrijk vindt dat de voorstelling hem “ontspant” en dat velen het fijn vinden wanneer de voorstelling “aan het lachen brengt” (Lievens et al. 2015). Verder vindt de bezoeker het belangrijk dat een voorstelling hem “in spanning houdt, hem “de alledaagse bekommernissen doet vergeten” of talig sterk en uitdagend is (Lievens et al. 2015).

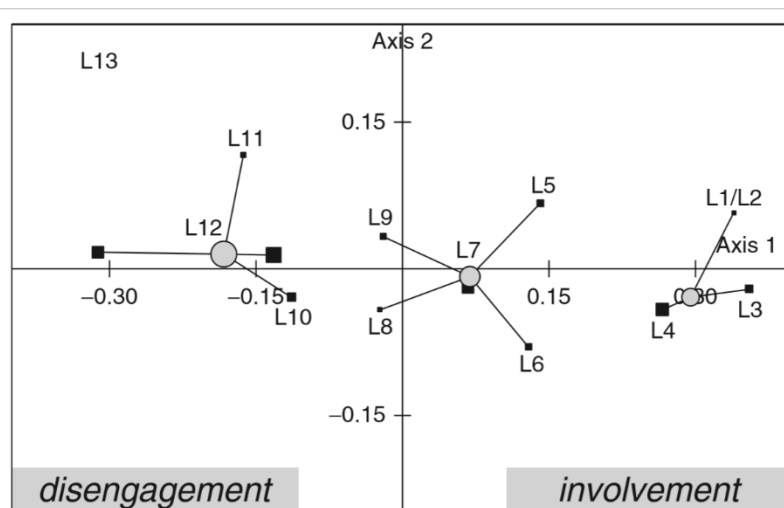
In een volgende vraag wordt gepeild naar redenen *waarom* mensen een toneelvoorstelling bijwonen. Ook daaruit blijkt dat mensen vooral gaan om zich te ontspannen (Lievens et al. 2015). Net als bij het onderzoek van het Gentse theaterpubliek (Roose & Waeye 2002), vindt een groot aandeel van de respondenten het fijn “om er eens gezellig uit te zijn” en “om met vrienden samen te zijn” (Lievens et al. 2015). Ook het gevoel dat een live voorstelling geeft, wordt verkozen boven het bekijken ervan op video of tv (Lievens et al. 2015).

2.2 Le Roux

In 2008 werd in het Verenigd Koninkrijk gelijkaardig onderzoek gevoerd door Brigitte Le Roux, Henry Rouanet, Mike Savage en Alan Warde. Zij onderzochten de verbanden tussen sociale klasse en culturele participatie en besluiten dat culturele praktijken nog steeds een duidelijke structurerende kracht uitoefenen in het Groot-Brittannië van vandaag (Le Roux et al. 2008:1065). Sociale klasse is met andere woorden nog steeds bepalend voor culturele smaak (Le Roux et al. 2008:1050). Ze verdelen hun proefpersonen in twaalf groepen volgens hun professionele bezigheden, waarna ze die twaalf groepen reduceren tot drie klassen:

*(...) a 'small' **service class** of professionals and large managers and employers (comprising 24% of the workforce), an **intermediate class** that includes the lower managers (30%) and a relatively large **working class** which includes lower supervisors and technicians (46%).*

Le Roux et al. (2008) ontwikkelden deze indeling om aan de hand daarvan individu's zo effectief mogelijk te differentiëren naargelang hun levensstijl. Hun onderzoek wijst uit dat grenzen tussen sociale klassen terug kunnen worden gebracht op een correlatie tussen economisch en cultureel kapitaal. Aan de hand van Multiple Correspondence Analysis kunnen Le Roux et al. (2008) een beeld schetsen van welke culturele praktijken gelinkt kunnen worden aan sociale klasse. Ze stellen een tabel samen met de verschillende activiteiten en visualiseren het culturele engagement van de drie klassen op twee assen (Le Roux et al. 2008:1065):

Figuur 2: Drie sociale klassen en hun cultureel engagement

2.3 Roose & Waege

Henk Roose en Hans Waege (2002) gaan in hun onderzoek iets specifiek en bestuderen het publiek van verschillende theaters en musea in Gent. Hun hoofddoelstelling is het in kaart brengen van de sociale samenstellingen en geografische herkomst van de cultuuractieve populatie in Gent, meer bepaald in enkele specifieke Gentse cultuurinstellingen: Kunstencentrum Vooruit, Nieuwpoorttheater en het voormalig Nederlands Toneel Gent (Roose & Waege 2002:3).

Zoals eerder al werd aangehaald, verschillen mannen en vrouwen in cultuursmaak en -participatie. Vrouwen zijn vaker vertegenwoordigd in het publiek dat deelneemt aan vormen van 'legitieme' cultuur (cf. theater, opera, musea etc.), een bevinding die bevestigd wordt door Roose & Waege (2002:15). In het Gentse theaterpubliek is het aandeel vrouwen 56,6% (Roose & Waege 2002:15). Dit vrouwenoverwicht komt voor in iedere leeftijdscategorie en onafhankelijk van het aanbod, wat voor Roose & Waege (2002:15) betekent dat het om een "systematisch en relatief stabiel verschijnsel" gaat.

Het theaterpubliek bestaat hoofdzakelijk uit jongere volwassenen: 46,1% van de bezoekers is jonger dan 34 jaar tegenover 30,2% in de Vlaamse bevolking (Roose & Waege 2002:17). Daarnaast stellen Roose & Waege (2002:17) een duidelijke ondervertegenwoordiging vast van personen ouder dan 55 jaar: slechts 13% tegenover 31,9% in de Vlaamse bevolking. Vaak wordt het vergrote mobiliteitsprobleem van ouderen gesuggereerd als verklaring voor het feit dat zij moeilijker de weg naar het theater vinden (Roose & Waege 2002:17). Verder is ook de leeftijdsgroep 35 tot 44 jaar minder vertegenwoordigd, wat mogelijk verklaard kan worden door de aanwezigheid van kinderen en het gebrek aan opvangmogelijkheden (Roose & Waege 2002:17).

Ook qua opleidingsniveau wordt eerder onderzoek grotendeels bevestigd door Roose & Waege (2002:20): de participanten hebben een relatief hoog opleidingsniveau en cultuurparticipatie is voornamelijk een vrijetijdsbesteding van hoger opgeleiden. Zo is er een zeer sterke ondervertegenwoordiging van laaggeschoolden in het Gentse theaterpubliek (7,9%) in vergelijking met de Vlaamse bevolking (48,0%) (Roose & Waege 2002:20). Bovendien heeft 62,4% van het theaterpubliek een hogere opleiding gevolgd, tegenover slechts 20,2% in Vlaanderen (Roose & Waege 2002:20).

Verder stellen Roose & Waege (2002:22) vast dat de verdeling van de beroepscategorieën van het theaterpubliek sterk verschilt met die van de totale Vlaamse bevolking. Vooral het aandeel van de studenten (19,5%) blijkt in het theaterpubliek overduidelijk groter dan in de totale Vlaamse bevolking (5,0%) (Roose & Waege 2002:22). Andere beroepscategorieën die volgens Roose & Waege (2002:22) relatief oververtegenwoordigd zijn, zijn die van werkgevers/vrije beroepen (7,5% versus 2,7%), hogere bedienden/kaderleden (14,4% versus 7,2%) en bedienden met inbegrip van leraars, onderwijzers en dergelijke (36,9% versus 21,0%). Beroepscategorieën die dan weer ondervertegenwoordigd zijn, zijn die van kleine zelfstandigen (3,6% versus 5,1%), landbouwers/arbeiders (2,5% versus 19,3%), huisvrouwen/huismannen (4,1% versus 9,6%) en werklozen/gepensioneerden (11,4% versus 29,9%) (Roose & Waege 2002:23). Roose & Waege (2002:25) vatten het samen: “Het huidige cultuurpubliek is jonger, hoger opgeleid en bekleedt hogere sociale posities in vergelijking met de Vlaamse bevolking.”

Roose & Waege (2002:35) onderzoeken eveneens de bezoeksmotieven van het theaterpubliek. Die hangen uiteraard af van de productie en van de instelling, maar zijn “één van de essentiële variabelen op basis waarvan je een effectief doelgroepenbeleid kan voeren” (Roose & Waege 2002:35). De resultaten in verband met de bezoeksmotieven werden door Roose & Waege (2002:36) in een tabel samengebracht:

BEZOEKSMOTIEVEN	KC VOORUIT				NIEUWPOORT					NTG			TOTAAL THEATERS
	1	2	3	T	4	5	6	7	T	8	9	T	
uit belangstelling voor de tekst	70	54	50	62	51	54	53	54	53	68	41	54	56
uit belangstelling voor de regisseur	44	29	33	39	53	58	59	24	47	16	24	20	31
omdat bepaalde acteurs meespelen	85	63	70	77	65	58	46	58	58	48	48	48	58
uit belangstelling voor het gezelschap	58	55	82	63	71	67	71	55	65	58	65	62	63
omdat ik voor en na de voorstelling bekenden ontmoet	13	18	14	14	19	17	22	17	19	9	17	13	14
omdat ik een theaterliefhebber ben	82	79	80	81	78	72	79	76	77	74	84	79	79
omdat ik de programmatie van het huis volg	46	42	61	49	63	50	62	32	52	39	53	46	48
vanwege mijn beroepsbezigheden	10	23	26	16	26	20	24	30	25	12	19	15	18
omdat iemand me de voorstelling heeft aangeraden	31	59	33	36	72	64	70	64	68	43	38	40	45
om er eens gezellig uit te zijn	66	78	54	65	70	73	61	66	67	73	75	74	70
vanwege de aandacht in de media	21	17	15	19	32	23	25	15	24	28	16	22	21
omdat iemand me mee vroeg	28	46	38	34	47	45	43	50	47	37	41	39	39
omdat er vaak over gepraat wordt	14	16	17	15	32	18	23	16	23	21	17	19	19

Tabel 2: Bezoeksmotieven van het Gentse theaterpubliek (percentage dat categorie 'eerder belangrijk' tot 'zeer belangrijk' heeft aangeduid)

Het blijkt belangrijk te zijn voor de bezoekers om zichzelf te profileren als theaterliefhebber, wat volgens Roose & Waege (2002:36) eerder duidt op een algemene interesse voor theater dan op belangstelling voor specifieke voorstellingen. Verder vinden mensen het ook fijn 'om er eens gezellig uit te zijn', of gaan ze toch uit belangstelling voor het gezelschap, de tekst of bepaalde acteurs (Roose & Waege 2002:37).

Wat betreft andere culturele activiteiten nemen de theatergangers hoofdzakelijk deel aan *highbrow* activiteiten: ze gaan vaker naar musea, dansvoorstellingen, operavoorstellingen en klassieke concerten dan de Vlaamse bevolking (Roose & Waege 2002:57). Maar ook rock- en popconcerten – doorgaans als minder *highbrow* of legitiem beschouwd – moeten amper onderdoen voor de andere activiteiten (Roose & Waege 2002:57).

Roose & Waege (2002) verklaren de patronen in hun resultaten aan de hand van eerder gevoerd smaaksociologisch onderzoek. Uit hun onderzoek blijkt immers dat cultuurparticipanten steeds meer appreciatie kunnen opbrengen voor een breder palet aan cultuurvormen. In 1992 werd dit voor het eerst onderzocht en benoemd door Peterson en Simkus: met de term "culturele omnivoor" (Peterson en Simkus 1992:169) wordt bedoeld op mensen die naast deelname aan de traditionele schone kunsten ook steeds meer het terrein van de populaire cultuur verkennen (Laermans en Vander Stichele 2004:195). In tegenstelling

tot het univore smaakpatroon van de lage statusgroepen die gericht blijven op een beperkt aantal hoofdzakelijk populaire esthetische tradities, komt culturele omnivoriteit vooral voor in de hogere statusgroepen.

Leden uit deze dominante klasse onderscheiden zich puur door de breedte van hun smaak – ongeacht of die met een hoge status of met een lage status wordt geassocieerd (Zeedyk en Smits 2010:110; Peterson 2005:262-263). Daarbij moet worden opgemerkt dat de culturele omnivoor niet meteen ook alles goed vindt zonder meer, maar hij staat open voor alles en wil elke vorm van culturele expressie een kans geven (Roose e.a. 2012:491). Cultureel prestige wordt op die manier meer een kwestie van cultureel eclecticisme en het tot zich nemen van diversiteit, dan een exclusieve smaak voor bijvoorbeeld de Europese canon van schone kunsten en een afwijzing van populaire massacultuur. De omnivoriteitstheorie staat in contrast met het ideaaltypische beeld waarin de hogere klassen de elitaire smaakpatronen omhelzen en de populaire cultuur verachten – en daarvoor soms ‘snobs’ werden genoemd door andere klassen (Roose e.a. 2012:491).

Alexander Vander Stichele en Rudi Laermans (2006) gaan slechts gedeeltelijk mee in de redenering van Roose & Waeye (2002). Volgens hen zijn leeftijd en opleidingsniveau niet te verwaarlozen als variabelen bij het onderscheiden van een patroon als culturele omnivoriteit. Zij onderzochten patronen in de cultuurparticipatie in Vlaanderen aan de hand van het debat over culturele omnivoriteit. Met een statistisch programma deelden ze hun resultaten op in zes patronen, die op hun beurt samengevat werden onder drie groepen van twee ‘clusters’ op basis van de frequentie waarmee en de manier waarop men participeert.

Vander Stichele & Laermans (2006) constateren dat participatiefrequentie toeneemt naarmate de respondent hoger is opgeleid, terwijl de inhoud varieert met de leeftijd van de deelnemer. Wanneer ouderen deelnemen aan cultuur, doen ze dat zo goed als uitsluitend binnen de legitieme cultuuractiviteiten (Vander Stichele & Laermans 2006). Jongeren daarentegen richten zich niet enkel tot highbrow cultuur, maar evengoed tot heel uiteenlopende vormen van meer populaire cultuur (Vander Stichele & Laermans 2006). Daarom maken Vander Stichele & Laermans (2006) nog een opdeling binnenin de groep jongere participanten: volgens participatiefrequentie onderscheiden zij omnivore incidentele cultuurparticipanten (gemiddeld opleidingsniveau) en omnivore cultuurparticipanten (hoog opleidingsniveau).

2.4 Sapiro

Ook Gisèle Sapiro deed al onderzoek naar het cultuurpubliek en hun motivaties, specifiek toegepast op literaire evenementen, en betreft bij haar theorie Bourdieus notie van verschillende soorten kapitaal. Voor haar onderzoek bevroeg ze het publiek van de editie van het literatuurfestival *Les Correspondances de Manosque* in 2011. Sapiro (2015:111;131) ziet dergelijke literaire evenementen als een nieuwe vorm van “culturele verzoening in het domein van de literatuur” tussen het publiek en de literatuur. De feestelijke dimensie van het evenement breekt met het sacrale karakter van de “haute culture” (Sapiro 2015:109). Op de happeningen vinden literaire ontmoetingen plaats en kan de bezoeker in debat treden met zijn collega-lezer of zelfs met enkele auteurs, vertalers, recensenten, ...

Bovendien ontdekt men er nieuwe werken, stijlen en auteurs dankzij het vaak verrassende aanbod. De bezoeker spendeert als het ware economisch kapitaal (geld voor een ticket) om cultureel kapitaal (literaire kennis en ervaring) en eventueel symbolisch kapitaal (erkenning door vrienden en andere bezoekers) te verwerven. Ook voor beginnende auteurs zijn de literaire evenementen interessant: zij kunnen er hun werk en zichzelf promoten en aan symbolisch kapitaal winnen (Sapiro 2015:110).

Sapiro (2015:111) onderscheidt in haar onderzoek een specifieke soort cultureel kapitaal, namelijk het “literaire kapitaal”:

Celui-ci se caractérise par des pratiques culturelles régulières centrées sur la littérature (lecture d'œuvres et de critiques, connaissance des auteurs, fréquentation d'événements littéraires), et nourries par des dispositions liées à la formation et/ou l'activité exercée (professeur-e de français, bibliothécaire).

Het publiek van literaire evenementen verschilt van mensen die een algemener cultureel kapitaal nastreven door naar verschillende soorten culturele evenementen te gaan (theater, muziek, cinema, ...) en van wie het leesgedrag minder intens is (Sapiro 2015:111). Het evenement is dan ook een plek waar de bezoeker literair kapitaal kan verwerven en opwaarderen. De kans is dus groot dat leerconsumenten (Jarness 2015) en lezers die op zoek zijn naar de *lecture de salut* (Mauger & Poliak 1998) komen voor de auteurs, de critici en de literaire debatten. Het argument van de feestelijke sfeer en het ongedwongen karakter van het evenement gaat dan weer meer op voor de ontspanningslezer (Mauger & Poliak 1998;

Jarness 2015). Daarnaast kunnen de intellectueel (Jarness 2015) en de estheet (Mauger & Poliak 1998) er op zoek gaan naar nieuwe en uitdagende werken, stijlen en auteurs.

Sapiro (2015) stelt in haar onderzoek naar het publiek van het literatuurfestival vast dat er terugkerende patronen zijn te vinden in de samenstelling van de onderzochte groepen. Vooreerst differentieert ze de 'dichtheid' van de legitieme culturele praktijken van de respondenten, die hun affiniteit met het festival ook bepaalt (Sapiro 2015:118). Daarvoor bevraagt Sapiro (2015) leespraktijken, bezoekfrequentie van andere literaire evenementen en de kennis en uitwisseling over en met auteurs en andere aanwezigen op het festival. Aan de hand daarvan onderscheidt Sapiro (2015:118) een eerste groep festivalbezoekers die op al deze elementen hoog scoren: ze kennen de uitgenodigde auteurs, gaan vaak naar andere literaire evenementen, lezen regelmatig boeken en literaire pers. Velen onder hen zijn bovendien professioneel bezig met literatuur en/of theater (Sapiro 2015:118). Ze lezen het vaakst hedendaagse Franse romans en wonen geregeld andere culturele evenementen zoals muziek- en dansvoorstellingen bij (Sapiro 2015:118;131). Voor hen vormt het literaire evenement "un espace de valorisation et de certification de leur capital littéraire auprès de lecteurs n'appartenant pas à leurs cercles de connaissances" (Sapiro 2015:118). Op die manier doet men er zijn eigen kennis, literaire competenties en esthetisch beoordelingsvermogen gelden (Sapiro 2015:118).

Anderzijds onderscheidt Sapiro (2015:126) een groep die minder geëngageerd is in culturele en literaire praktijken. Mensen uit deze groep kennen de aanwezige auteurs niet, bezoeken zelden andere literaire evenementen en lezen ook veel minder vaak boeken (een à twee boeken de afgelopen zes maanden) en bovendien lezen ze een ander soort boeken (praktisch, science fiction, fantasy – minder 'legitieme' literatuur volgens het literaire veld, cf. praktische consument bij Jarness) dan de eerste groep (Sapiro 2015:130). Deze tweede groep wordt meer aangetrokken door het feestelijke en ongedwongen karakter van zo'n evenement en behoort tot de minderheid van de bezoekers (Sapiro 2015:130). Vaak werken zij als arbeider, zijn ze werkloos of studeren ze nog (Sapiro 2015:130).

Deel 2 – Onderzoeksopzet en methodologie

Hoofdstuk 1: Probleemstelling

1.1 Achtergrond en relevantie

De probleemstelling van dit onderzoek situeert zich in verschillende gebieden. Cijfers in verband met cultuurparticipatie in Vlaanderen zijn op zich al vrij schaars (Roose & Waeye 2002:3). Daarom is elke verzameling van data in dat domein sowieso een stap dichterbij een invulling van dat tekort. In dit onderzoek zet ik echter zelf al een stap verder en zal ik (een deel van) de gegevens verwerken.

Op theoretisch niveau wil deze analyse een profiel ontwerpen van de literaire smaak, de culturele voorkeuren en de socio-demografische kenmerken van de respondent. Op die manier zullen we ook een zicht krijgen op de stand van zaken in verband met de cultuurparticipatie van de Vlaamse literatuurlijfhebber. Hierbij moet gezegd dat de respondenten zo goed als allemaal reeds cultuurlijfhebbers kunnen genoemd worden, dus dat de resultaten van dit onderzoek niet mogen veralgemeend worden naar de volledige Vlaamse bevolking. Er is eerder al heel wat onderzoek gevoerd naar cultuurparticipatie – zowel *an sich* als in correlatie met specifieke smaakpatronen (bv. in muziek) – maar de literaire smaak van de participanten blijft vaak achterwege of wordt slechts miniem bevraagd, zeker als het ook om poëzie gaat.

Op praktisch niveau is het zo dat organisatoren van literaire en culturele evenementen iets zullen hebben aan de resultaten van dit onderzoek. Aan de hand van de informatie die uit deze analyse voortkomt, zullen zij immers een beter zicht krijgen op *wie* ze willen bereiken en *hoe* ze dat kunnen doen. Bovendien wordt hier onderzocht met welke motivaties en redenen mensen al dan niet lezen/deelnemen aan (literaire) evenementen en wat ze daar dan van verwachten.

1.2 Specifieke doelstellingen

De bedoeling van dit onderzoek is om concrete informatie te verzamelen die na observatie en analyse gebruikt kan worden op deze twee niveaus, zowel theoretisch als praktisch dus. Ik bestudeer hier het *wie*, *wat* en *waarom* van de veronderstelde literatuurgeïnteresseerde, met een bijzondere focus op poëzie. Dat doe ik aan de hand van een driedelige onderzoeksvraag.

1.2.1 Socio-demografische kenmerken

Ten eerste maak ik een socio-demografisch profiel op van de respondent: wie is hij en wat is zijn sociale achtergrond? Onder deze component valt een brede waaier aan factoren die in eerder onderzoek al verbanden bleken te hebben met elkaar, met literaire smaak en met bredere cultuurparticipatie. Aan de hand van kruistabellen kunnen verschillende variabelen met elkaar in relatie worden gebracht en onderling vergeleken worden. Ook met de tweede en de derde onderzoeksvraag zullen linken gelegd worden, waarmee eerder onderzoek al dan niet bevestigd kan worden.

1.2.2 Leesgedrag en literaire smaak

Vervolgens worden het leesgedrag en de leesvoorkeuren van de bezoeker onderzocht, en dat zowel op vlak van hoeveelheid als op vlak van inhoud (genre). Ik zal daarbij een onderscheid maken tussen literatuur in het algemeen enerzijds en poëzie specifiek anderzijds. De vragen die daarbij centraal staan zijn: wat leest de respondent? Hoeveel leest hij? En waarom doet hij dat? Wat verwacht hij van zijn lectuur? Bovendien wil ik weten hoe de deelnemers tegenover literatuur staan en hoe ze ermee in contact komen. Daarnaast stel ik eveneens een inhoudelijk leesprofiel van de respondent op: aan de hand van fragmenten en stellingen construeer ik poëtica's en leespatronen die ik vervolgens toets aan modellen die werden opgesteld in eerder onderzoek.

1.2.3 Cultuurparticipatie

Tot slot onderzoek ik de bredere cultuurparticipatie van de deelnemers. Daarbij bevroeg ik aan welke activiteiten ze deelnemen, hoe vaak ze dat doen en om welke redenen. Ik leg de focus op literaire evenementen en wil dan ook weten met welke motieven mensen aan dergelijke activiteiten deelnemen. Ik breng deze gegevens dan opnieuw in verband met de twee vorige onderzoeksvragen. Op die manier wil ik onderzoeken hoe het staat met de participatie aan andere culturele evenementen op zich en of er correlaties te vinden zijn met zaken als leesgedrag, geslacht of opleiding.

Hoofdstuk 2: Operationalisering en werkwijze

Nu de specifieke doelstellingen duidelijk zijn, zal ik uiteenzetten hoe ik de gezochte gegevens wil verzamelen en hoe ik ze vervolgens zal verwerken.

Dit onderzoek zal uitgevoerd worden aan de hand van een schriftelijke (online) enquête met hoofdzakelijk gesloten vragen. De respondenten van dit onderzoek zijn literatuurliedhebbers in Vlaanderen. Verondersteld wordt dat de deelnemers vaak ook poëziefhebbers zullen zijn, aangezien de enquête verspreid werd via welbepaalde kanalen (cf. infra). De vragenlijst werd gedigitaliseerd, waarna ze online ingevuld kon worden. Het verzamelen van de respondenten gebeurde zo gericht mogelijk, met de hulp van verschillende literaire organisaties en boekhandels.

De belangrijkste partner bij de verspreiding was Poëziecentrum te Gent. Dankzij hun databases was het mogelijk om een breed spectrum aan mensen te bereiken. Zo kwam het bericht met de link in enkele edities van de nieuwsbrief van Poëziecentrum, werd een lijst met contacten aangeschreven vanuit Poëziecentrum, werd het bericht op de site en de facebookpagina gepubliceerd en hing er een affiche in de winkel met de QR-code naar de link. Daarnaast werd een uitgebreide lijst organisaties en boekhandels gecontacteerd met de vraag om de enquête in te vullen en te verspreiden. Op die manier kwam de link ook in verschillende culturele centra en bibliotheken terecht. Zo kwam er een bericht op de site en facebookpagina van De Krook, in de nieuwsbrief Literatuur in Gent en op de site van Creatief Schrijven. Binnen de tijdspanne van ongeveer drie maanden werden zo veel mogelijk respondenten verzameld.

Hoofdstuk 3: Opmaak van de vragenlijst

De vragenlijst werd ingeleid door een korte duiding van het onderzoek. In die inleidende tekst werd bovendien aangegeven dat de resultaten van de enquête anoniem verwerkt worden, om zo weinig mogelijk sociaal wenselijke antwoorden te krijgen (Billiet 2001:290). De lijst met vragen telt vier delen, die elk focussen op (een deel van) een onderzoeksvraag: (1) literatuur in het algemeen, (2) poëzie, (3) deelname aan evenementen en cultuurparticipatie en (4) socio-demografische kenmerken.

Mijn eerste onderzoeksvraag behandelt het algemene profiel van de deelnemer. Daarom wordt gevraagd naar enkele sociale kenmerken van de respondenten. Voor de tweede onderzoeksvraag vraag ik de respondenten naar hun leesgedrag en -verwachtingen. Het algemenere leesgedrag bestudeer ik naar hoeveelheid en inhoud, beide zowel wat type als wat genre betreft. Ook de redenen waarom de respondent literatuur/poëzie leest en enkele poëtische opvattingen worden bevestigd. Met de derde onderzoeksvraag tracht ik een beeld

te schetsen van de bredere cultuurparticipatie van de respondent, waarbij ook de deelname aan literaire evenementen in het bijzonder aan bod komt.

3.1 Literatuur in het algemeen

3.1.1 *Genrevoorkeur*

De vragenlijst start met enkele vragen over literatuur en leesgedrag in het algemeen. Zo wordt in een eerste combinatievraag gepeild naar hoe vaak en wat de respondent de afgelopen zes maanden las. De frequentie-aanduidingen die gebruikt worden zijn: *geen, 1 à 2, 3 à 4, 5 à 6* en *meer dan 6*. Deze opdeling in subgenres is gedeeltelijk gebaseerd op het onderzoek van Lievens et al. (2015). Er werd gekozen voor een opdeling in literaire roman; misdaadroman; poëziebundel; chicklit; horror; science fiction/fantasy; non-fictie over mode, koken, interieur, vakantie etc.; non-fictie over geschiedenis, wetenschap, natuur, kunst etc.; strip voor alle leeftijden en graphic novel/strip voor volwassenen. Op die manier zal het ook mogelijk zijn de resultaten van cultuurparticipatiesurveys uit het verleden te vergelijken met de resultaten van dit onderzoek.

3.1.2 *Leesverwachtingen*

In vraag twee wordt gepeild naar de leesverwachtingen van de deelnemer: wat verwacht de lezer van de literatuur die hij leest? De respondent wordt gevraagd aan te geven in welke mate bepaalde stellingen op hem van toepassing zijn door te kiezen tussen de antwoordcategorieën: *helemaal niet belangrijk, niet belangrijk, noch onbelangrijk noch belangrijk, belangrijk* en *heel belangrijk*. De stellingen zijn gebaseerd op de onderzoeken in verband met leesmotivaties en -verwachtingen en de algemenere theorieën over leespatronen die werden besproken in deel 1. Op die manier wordt onderzocht of het publiek bijvoorbeeld eerder bestaat uit 'estheten en intellectuelen' (cf. Mauger & Poliak) of uit 'praktische lezers' (cf. Jarness). De verschillende soorten lezers worden vertegenwoordigd in de stellingen. Op basis van het belang dat de respondent hecht aan bepaalde uitspraken, zal geprobeerd worden hem in te delen in een of meerdere leeshoudingen. Die worden dan op hun beurt in verband gebracht met de andere resultaten. De stellingen zijn de volgende:

1. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me iets bijbrengt, mijn kennis vergroot.*
2. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me vermaakt en ontspant.*
3. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me emotioneel raakt.*
4. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me helpt in mijn persoonlijke groei.*

5. *Ik vind het belangrijk dat literatuur realistisch is.*
6. *Ik vind het belangrijk dat literatuur een esthetisch waardevolle ervaring biedt via vorm en stijl.*
7. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me uitnodigt tot verder nadenken.*
8. *Ik vind het belangrijk dat literatuur me de alledaagse realiteit doet vergeten en me meesleept in een andere wereld.*
9. *Ik vind het belangrijk dat literatuur vernieuwend en uitdagend is.*
10. *Ik vind het belangrijk dat literatuur maatschappelijke problemen bespreekt.*
11. *Ik vind het belangrijk dat literatuur in verband staat met en verwijst naar andere literaire teksten.*
12. *Ik vind het belangrijk dat literatuur makkelijk en vlot leest.*

De verschillende stellingen duiden elk op een mogelijke verwantschap met een van de leespatronen van Mauger & Poliak (1998). Zo staan de eerste en de vijfde stelling voor een combinatie tussen de *lecture didactique* en de *lecture de divertissement*: deze lezers willen immers bijleren van hun lectuur en vinden het belangrijk dat literatuur gelinkt kan worden aan en geplaatst kan worden in de reële wereld. De *lecture de salut* wordt dan weer vertegenwoordigd in stelling vier, zeven en tien: dit soort lezer gaat op zoek naar literatuur die hem helpt in zijn persoonlijke groei, wil verder aan het denken worden gezet en wil dat literatuur maatschappelijke problemen bespreekt.

De lezer van de *lecture esthétique* vindt dat literatuur een esthetisch waardevolle ervaring moet bieden via vorm en stijl. Hij leest immers de tekst *om* de tekst, en hecht daarom veel belang aan vernieuwing, uitdaging en intertekstualiteit. De overige stellingen staan voor een *lecture de divertissement*: literatuur moet ontspannen, vermaken, emotioneel raken en makkelijk en vlot lezen. De afstand tussen tekst en lezer moet zo klein mogelijk zijn, zodat de lezer zijn alledaagse realiteit vergeet en ‘meegesleurd’ wordt in de wereld van de tekst.

3.1.3 Aankoop boeken

In de derde vraag wordt van vier specifieke genres gevraagd hoeveel boeken de respondent er het afgelopen jaar van kocht. Deze vraag is vooral van belang voor het bijkomende onderzoek naar betalingsbereidheid voor poëzie.

3.1.4 *Lidmaatschappen en engagement*

Tot slot peilt vraag vier naar de lidmaatschappen van de respondent in leesgroepen, bibliotheken en leesplatformen. Op die manier krijgen we een concreter beeld van de mate waarin de deelnemer actief betrokken is bij de literaire wereld.

3.2 Poëzie in het bijzonder

Het tweede luik bestudeert eveneens het leesgedrag van de respondent, maar dan specifiek toegespitst op poëzie. In de literatuurstudie werd al duidelijk dat vooral romans populair zijn bij het cultuurpubliek, maar leest de respondent ook graag poëzie? En wat voor poëzie leest hij dan? Waar let hij op?

3.2.1 *Contact met poëzie*

In dit deel van de vragenlijst wordt eerst onderzocht hoe vaak en op welke manier de respondent in contact komt met poëzie. Er werd in de subvragen gekozen voor een zo breed mogelijke reeks opties, opdat ook elke vorm van poëzie aan bod komt: van televisieprogramma's en sociale mediaprofielen die ruimte bieden aan poëzie over literaire tijdschriften – online of op papier – tot *poetry slams* en voordrachten. Als referentieperiode werd gekozen voor het afgelopen jaar, aangezien sommige evenementen slechts jaarlijks georganiseerd worden.

3.2.2 *Poëtica: waardering fragmenten en poëziestellingen*

Om beter te begrijpen hoe de respondenten lezen en vooral waar ze meer belang aan hechten, is het ook interessant om te peilen naar hun poëtica en literatuuropvattingen. Het is niet evident om iemands smaakpatroon te meten aan de hand van effectief gedrag, en daarom worden hier enkele voorkeuren bevraagd om het smaakpatroon bloot te leggen (Lievens et al. 2015). Dat doen we enerzijds aan de hand van enkele poëziefragmenten waarvan de respondent aangeeft in welke mate ze hem aanspreken op een schaal van 1 tot 5 (1: *spreekt me helemaal niet aan* – 5: *spreekt me heel erg aan*). Anderzijds wordt de respondent enkele stellingen in verband met leesverwachtingen van literatuur in het algemeen (zie hoger) voorgelegd, alsook enkele opvattingen over poëzie in het bijzonder. Op die stellingen kon de deelnemer antwoorden met *helemaal niet eens* tot *helemaal eens*. Er werden zestien beweringen opgesteld:

1. *Voor mij moet een gedicht op zichzelf staan als kunstwerk waarbij taal de belangrijkste rol speelt.*
2. *Voor mij is een gedicht de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emoties van de schrijver.*
3. *Een gedicht moet me vooral vermaken.*
4. *Ik hou van experimentele poëzie.*
5. *Voor mij moet poëzie een duidelijke en herkenbare relatie met de werkelijkheid hebben.*
6. *Ik vind het belangrijk dat een gedicht kritisch reflecteert op de maatschappij.*
7. *Ik vind het belangrijk dat een gedicht mij als lezer persoonlijk aanspreekt.*
8. *Poëzie komt pas tot haar recht wanneer ze wordt voorgedragen.*
9. *Ik vind het belangrijk dat een gedicht existentiële vragen over thema's als de dood en liefde behandelt.*
10. *Ik vind het belangrijk dat poëzie een intellectuele uitdaging biedt.*
11. *Voor mij moet poëzie een ethisch standpunt suggereren.*
12. *Poëzie moet voor mij kennis doorgeven.*
13. *Poëzie moet me in de eerste plaats ontroeren.*
14. *Voor mij moet een gedicht in de eerste plaats een taalspel zijn.*
15. *Voor mij speelt de auteur bij poëzie geen enkele rol. Hij is afwezig en heeft geen invloed op de wereld die in het gedicht gecreëerd wordt.*
16. *Voor mij komt poëzie pas tot haar recht bij het geconcentreerd lezen en herlezen van een gedicht.*

De beweringen in deze vraag zijn enerzijds gebaseerd op het werk van M.H. Abrams (*The Mirror and the Lamp*, 1953), waarin hij vier poëtica's onderscheidt. Het begrip poëtica staat voor een "samenhangend geheel van verwachtingen die auteurs (maar ook lezers en critici) hebben in verband met het wezen en de functie van literaire teksten" (Pieters 2007:45). Die verwachtingen behelzen twee zaken: enerzijds bevat een poëtica esthetische en formele criteria, anderzijds beschrijft ze ook inhoudelijke maatstaven in verband met de functie van een tekst (Pieters 2007:45). Abrams (1953) vertrekt van de vier componenten van literaire communicatie: werkelijkheid, lezer, auteur en tekst. Aan elk van die componenten koppelt hij een poëtica. In de **mimetische** literaturopvatting primeert een duidelijk herkenbare relatie van de literaire tekst met de werkelijkheid. De **pragmatische** poëtica stelt een relatie tussen

tekst en publiek (de lezer) voorop. In de subjectieve of de **expressieve** poëtica domineert de opvatting dat de literaire tekst een uitdrukking is van de gevoelens- en gedachtewereld van het schrijvende en/of lezende individu. Tot slot onderscheidt Abrams (1953) de objectieve of **autonomistische** poëtica waarin het literaire werk centraal staat als een autonoom kunstwerk met een autonome formele structuur (Pieters 2007:46).

Anderzijds kunnen de stellingen uit deze vraag gekaderd worden binnen de theorie van Van Heusden en Jongeneel (1993) en Mooij (1979), die zich baseren op de semiotische functies van literatuur. De verwachtingen worden in dat geval opgedeeld in vier functies: de magische, cognitieve, normatieve en mimetische functie. De **magische** functie slaat op het potentieel meeslepende karakter van een cultuurproduct. Daarbij gaat het zowel om emotivistische motieven – de gevoelsmatige werking – als om escapistische verwachtingen – de mate waarin het cultuurproduct entertainment vormt en de alledaagse werkelijkheid even doet vergeten. De **cognitieve** functie verwijst dan weer naar de informatieve waarde van cultuur: kennisoverdracht, waarheidsgetrouwheid en voorspelbaarheid staan voorop. De **normatieve** functie hangt samen met het normgevende karakter van een cultuurproduct. De cultuurparticipant verwacht een morele of ideologische boodschap over hoe de wereld zou moeten functioneren in een maatschappijkritische en sociaal geëngageerde houding. De **mimetische** functie ten slotte is vergelijkbaar met de mimetische literatuuropvatting van Abrams (1953). Ze duidt ook hier op de manier waarop met de werkelijkheid wordt omgegaan. De toeschouwer wordt uitgenodigd om te zoeken naar de betekenis van zowel vorm als inhoud via intertekstualiteit, vernieuwing, originaliteit en uitdaging.

De fragmenten representeren dan weer elk een 'genre' binnen de poëzie. Het eerste fragment zijn enkele speelse en metapoëtische regels geschreven door Herman De Coninck. Het tweede fragment is er een van Erik Spinoy, dat een taal filosofische en postmoderne poëtica representeert. John Keats brengt typisch romantische traditionele natuurlyriek met ontologische reflectie. *Geef me* van Hendrik Hoogland is dan weer eerder een vrij melig vers met enkele clichématige formuleringen. Lucebert is experimenteel, complex en minder toegankelijk. Siel Verhanneman ten slotte vertegenwoordigt het recent opgekomen fenomeen 'instagrampoëzie'. Haar gedichten zijn zeer populair bij jongeren en worden vaak als 'hip' bestempeld.

3.3 Deelname aan evenementen en cultuurparticipatie

3.3.1 Culturele en literaire evenementenparticipatie

In dit onderdeel wordt gepeild naar de deelname aan culturele evenementen in de bredere zin, alsook naar de motivaties om deel te nemen aan literaire evenementen in het bijzonder. De eerste vraag lijst een aantal culturele activiteiten op waarvan de respondent wordt gevraagd of hij er het afgelopen jaar aan deelnam en hoe vaak. Omdat een aantal van die activiteiten slechts jaarlijks plaatsvinden, wordt als referentieperiode een jaar gebruikt.

De lijst met evenementen werd opgesteld op basis van de cultuurparticipatiesurvey van Lievens et al. (2015), zodat het mogelijk wordt hun resultaten te vergelijken met de resultaten van dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor de bezoekmotivaties, die bovendien ook nog met het onderzoek van Roose & Waege (2002) in verband kunnen worden gebracht. Van de volgende evenementen werd gevraagd hoe vaak de respondent er het afgelopen jaar aan deelnam:

- *Toneelvoorstelling*
- *Comedy en cabaret*
- *Dansvoorstelling*
- *Muziekconcert (klassiek of opera)*
- *Muziekconcert (pop, rock, dance, folk, jazz, blues, ...)*
- *Film in grote complexen als Kinopolis*
- *Film in kleinere zalen al Studioskoop, Cartoons, Zebracinema, ...*
- *Musical*
- *Artistieke tentoonstelling of kunstmuseum*
- *Informatief museum*
- *Een lezing of boekvoorstelling in een bibliotheek*
- *Een lezing of boekvoorstelling in een onafhankelijke boekhandel*
- *Een literaire activiteit (van Poëziecentrum, Vonk & Zonen, Passa Porta, Behoud de Begeerte, Vooruit, ...)*

Daarnaast waren dit de bezoekmotivaties die werden voorgesteld om een literair evenement bij te wonen. De respondent werd gevraagd aan te geven hoe belangrijk elke reden was voor hem (*helemaal niet belangrijk – heel belangrijk*):

1. *Uit belangstelling voor het literaire werk dat er wordt gepresenteerd*

2. *Om met vrienden samen te zijn*
3. *Om een gesprek over literatuur aan te gaan met andere geïnteresseerden*
4. *Vanwege de aandacht in de media*
5. *Om nieuwe literatuur te leren kennen*
6. *Om me te ontspannen*
7. *Om de naamsbekendheid van een auteur*
8. *Omdat iemand me het aanraadde*
9. *Om er eens gezellig uit te zijn*

3.3.2 Betalingsbereidheid voor poëzie

Tot slot worden in deze derde component van de enquête enkele vragen gesteld over de betalingsbereidheid voor poëzie. Dit deel van het onderzoek voerde ik in opdracht van Poëziecentrum, waar ik stage liep. De resultaten ervan zijn dan ook te vinden in een apart verslag.

3.4 Socio-demografische kenmerken

In het laatste onderdeel van de vragenlijst wordt gevraagd naar de sociale achtergrond van de respondent. Uit onderzoek dat besproken werd in de literatuurstudie is immers gebleken dat leesgedrag en cultuurparticipatie vaak samenhangen met socio-demografische kenmerken van de deelnemer. Daarom is het relevant enkele gegevens van de respondent mee te nemen in de analyse.

Kraaykamp (1990) stelt vast dat vrouwen en hoger opgeleiden meer boeken lezen, iets wat door Atkinson (2016) bevestigd wordt. Ook de onderzoeken van Lievens et al. (2015) en van Roose & Waege (2002) wijzen op een oververtegenwoordiging van vrouwen op culturele en vooral literaire evenementen. De traditionele arbeidsindeling biedt daarvoor een mogelijke verklaring: “vrouwen die voor hun symbolische statusverwerving niet op het arbeidsdomein terechtkunnen, proberen een status op te bouwen door zich meer te engageren in het publieke culturele leven (Lievens et al. 2015). Volgens Chodorow (1978) is het eerder de emotionele gerichtheid van vrouwen die samenhangt met hun voorkeur voor de legitieme cultuuruitingen (cf. “feminine libido” van Allington). Tot slot is het volgens Roose & Waege (2002) ook mogelijk dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn in culturele activiteiten omdat ze minder concurrerende vrijetijdsbestedingen hebben dan mannen. Deze verklaringen zijn echter nog tentatief, en dienen zeker nog verder geverifieerd te worden.

Roose & Waeye (2002) zien een gelijkaardig patroon terugkeren onder het theaterpubliek in Gent. Bovendien doen zij ook uitspraken over de leeftijd van hun respondenten, die gemiddeld jonger zijn in vergelijking met de volledige Vlaamse bevolking. Voor een deel is dat verschil terug te voeren op opleidingsverschillen: jongere generaties zijn hoger opgeleid dan oudere leeftijdsgroepen (Administratie Planning en Statistiek 2004:122;172).

Griswold (2005) voegt toe dat ook het opleidingsniveau van de ouders vaak van invloed is op iemands leespraktijken. Samen met de culturele praxis van de ouders bepaalt dat niveau immers het culturele kapitaal dat aanwezig is in een gezin. Nagel (2004) stelt vast dat cultuurparticipatie wordt vastgelegd in de opgroefase – dus in het gezin – waardoor personen die opgroeien in een gezin met veel cultureel kapitaal ook zelf in hun latere leven meer aan cultuurparticipatie zullen doen.

Naast het socialisatiekanaal ouderlijk milieu zijn ook de opleiding en het beroep van de respondent zelf interessante factoren om in verband te brengen met leesgedrag en cultuurparticipatie. Uit het eerder besproken onderzoek bleek al dat hoger opgeleiden vaker deelnemen aan culturele activiteiten, maar ook de aard van de gevolgde opleiding is relevant. Zo zijn studenten uit de humane of de sociale wetenschappen meer geneigd tot cultuurdeelname dan mensen die een opleiding volgen of gevolgd hebben in de exacte en technische wetenschappen (De Haan & Knulst 2000). Le Roux et al. (2008) stellen dat mensen met complexere professionele bezigheden vaker deelnemen aan cultuur. Volgens eerder onderzoek oefent beroepsstatus noch het inkomen van de ouders of van de persoon in kwestie een wezenlijke invloed uit op de cultuurdeelname (Ganzeboom, De Graaf & Kalmijn 1987). Wel is er een effect te zien wanneer beroep wordt opgesplitst in een culturele en een economische pool: mensen die een beroep uitoefenen met een hoge culturele status, participeren meer aan cultuur dan diegenen die een beroep hebben met een hoge economische status (Ganzeboom, De Graaf & Kalmijn 1987).

Verder wordt in dit luik van de vragenlijst gevraagd naar de postcode om de respondent geografisch te kunnen situeren, naar de moedertaal van de ouders en naar de moedertaal van de respondent.

Deel 3 – Bevindingen

In dit laatste deel worden de resultaten van de enquête uit dit onderzoek geanalyseerd en geïnterpreteerd. Ik zal daarvoor kijken naar opvallende gegevens en die toetsen aan eerder besproken onderzoek. Bovendien zal ik onderzoeken welke patronen er te vinden zijn onder de respondenten door data met elkaar in verband te brengen. Verwachtingen zullen op die manier kunnen worden bevestigd of weerlegd in dit hoofdstuk. De statistische data en analyses (frequentie- en kruistabellen) kunnen allemaal geraadpleegd worden via de elektronische bijlage, waarin ze per hoofdstuk werden opgenomen (cf. inhoudsopgave pagina 6-7).

De enquête werd in totaal door 297 personen beantwoord, waarvan 258 mensen elke vraag invulden. Er waren echter antwoorden van de overige 39 respondenten die toch waardevol waren en eveneens in de gegevens werden opgenomen.

Hoofdstuk 1: Situering

1.1 Socio-demografische kenmerken

Dit onderzoek analyseert smaak- en participatiepatronen van een select publiek. De deelnemers aan de enquête zijn allen reeds veronderstelde (poëzie-) en literatuurliehebbers. Uit het onderzoek dat in het eerste deel werd besproken bleek dat enkele aspecten vrij evident zijn binnen deze doelgroep. Zo was het te verwachten dat het grootste aandeel van de respondenten hoog opgeleid is (Kraaykamp 1990; Roose & Waege 2002; Long 2003). Bijna de helft (44,1%) behaalt/behaalde een diploma in universitair onderwijs. 22,2% van de respondenten volgt/volgde niet-universitair onderwijs, gevolgd door de groep respondenten met een diploma in het algemeen secundair onderwijs (7,1%) en PHD's (6,1%).

De meeste van die opleidingen zijn bovendien te situeren in het veld van de alfawetenschappen: talen (34%), sociaal-cultureel werk (15,8) en kunsten (6,7%) zijn de drie meest voorkomende studies/diploma's. Het gender van de deelnemers wijkt echter af van de hypothese. Onderzoek wijst immers uit dat vrouwen vaak oververtegenwoordigd zijn in het literatuurpubliek. Ook onder de respondenten van dit onderzoek zijn er meer vrouwen dan mannen, hoewel het verschil kleiner is dan verwacht: 57,5% vrouwen tegenover 42,5% mannen. Dit resultaat is vergelijkbaar met dat van Roose & Waege (2002).

Het grootste aandeel van de respondenten spreekt in de thuiscontext Nederlands, wat ook in de meeste gevallen de moedertaal van beide ouders is. De deelnemers zijn afkomstig uit elke provincie in Vlaanderen, hoewel er een lichte oververtegenwoordiging is van mensen uit Oost-Vlaanderen. Dit kan verklaard worden door het feit dat de enquête hoofdzakelijk verspreid werd vanuit Poëziecentrum, dat gevestigd is te Gent. Bovendien werd de enquête in het algemeen het vaakst verder verspreid door literaire organisaties in Gent en omstreken.

De jongste respondent is 17 jaar oud (geboortjaar 2001) en de oudste is 80 jaar oud (geboortjaar 1938). De gemiddelde leeftijd van de deelnemers is 45 jaar (geboortjaar 1973). Naar analogie met het onderzoek van Roose & Waege (2002) en Lievens et al. (2015) hercodeerde ik de geboortjaren in groepen, opdat de resultaten vergeleken kunnen worden. Die categorieën zijn als volgt:

	Roose & Waege	Lievens et al.	Eigen resultaten
Jonger dan 35 jaar	46,1%	27,8%	31,5%
35 t.e.m. 44 jaar	17,9%	19,2%	16,3%
45 t.e.m. 54 jaar	23,0%	16,4%	15,9%
Ouder dan 55 jaar	13%	38,8%	36,3%

Tabel 3: Vergelijking van de procentuele verdelingen van leeftijd tussen Roose & Waege (2002), Lievens et al. (2015) en eigen resultaten

Uit deze tabel blijkt dat de resultaten relatief gelijkaardig zijn in de verschillende leeftijdscategorieën, behalve voor de leeftijdsgroep die ouder is dan 55 jaar. Roose & Waege (2002) stelden daar immers een duidelijke ondervertegenwoordiging vast, wat in het onderzoek van Lievens et al. (2015) en dat van mezelf niet te zien is. Integendeel: het is in beide onderzoeken de groep die het best vertegenwoordigd is.

1.2 Leesgedrag

De meeste respondenten (80,5%) zijn lid van een of meerdere openbare bibliotheken, maar slechts een minderheid is ook lid van een leesgroep (21,0%) – al dan niet online (10,2%). Daarnaast verklaart een kleine twintig procent actief bij te dragen aan leesplatformen. De vraag naar de manieren waarop mensen in contact komen met poëzie levert ook enkele interessante resultaten op. Uit de frequentietabel van de antwoorden blijkt dat mensen vooral via social media zoals Facebook, Twitter en Pinterest in aanraking komen met poëzie. Het fenomeen ‘instagrampoëzie’ is echter niet gekend bij de respondenten: ondanks de

populariteit van andere social media geeft bijna negentig procent aan het afgelopen jaar zo goed als niet in contact te zijn gekomen met instagrampoëzie.

Televisie is een tweede medium dat poëzie bij de mensen brengt. Dit kan vooral liggen aan programma's zoals *Winteruur* op Canvas waarin Wim Helsen bekende Vlamingen uitnodigt om hun favoriete literaire fragmenten te komen toelichten. Daarnaast zijn ook literaire tijdschriften op papier geliefd onder de respondenten. Hier kan vermoed worden dat het vooral gaat om abonnees van *Poëziekrant*, aangezien zij de enquête rechtstreeks in hun mailbox ontvingen via de nieuwsbrief van Poëziecentrum. Opmerkelijk is het verschil met online literaire tijdschriften: die zijn veel minder gekend bij de deelnemers. Onder meer hierdoor en door het feit dat in de enquête zelf bij deze vraag het relatief specifieke voorbeeld van *Meander* werd gegeven, kan verondersteld worden dat het hier zal gaan om een ietwat 'exclusieve' groep van poëzielezers. Uit een kruistabel met de frequentie waarmee de respondenten poëzie lezen, blijkt dan ook dat wanneer iemand vaak poëzie leest, de kans veel groter is dat die lezer ook vaker in contact komt met online literaire tijdschriften zoals *Meander*. Respondenten die zelden tot nooit poëzie lezen, lezen op hun beurt dan weer veel minder vaak dergelijke 'niche'-tijdschriften.

PB * ContPo2 Crosstabulation

		ContPo2		Total	
		1,00	2,00		
PB	1,00	Count	154 ^a	40 ^b	94
		Expected Count	127,3	66,7	194,0
		% within PB	79,4%	20,6%	100,0%
		% within ContPo2	90,6%	44,9%	74,9%
		Standardized Residual	2,4	-3,3	
	2,00	Count	16 ^a	49 ^b	65
		Expected Count	42,7	22,3	65,0
		% within PB	24,6%	75,4%	100,0%
		% within ContPo2	9,4%	55,1%	25,1%
		Standardized Residual	-4,1	5,6	
Total	Count	170	89	259	
	Expected Count	170,0	89,0	259,0	
	% within PB	65,6%	34,4%	100,0%	
	% within ContPo2	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 4: Kruistabel leesfrequentie poëzie - leesfrequentie online literaire tijdschriften

Verder zijn er minder bezoekers van live poëzievoordrachten en literaire evenementen/festivals dan verwacht. Bovendien zijn ook de bezoekers van poetry slam-optredens duidelijk ondervertegenwoordigd. In het tweede hoofdstuk van dit deel zal ik onderzoeken of dit eventueel iets te maken heeft met de (relatief oudere) leeftijd van de respondenten.

Het valt op dat het publiek over het algemeen vooral literaire romans leest: 45,8% van alle respondenten las de voorbije zes maanden vijf of meer literaire romans. De onderzoekspopulatie leest zeer weinig misdaadromans, science fiction of fantasy en honderd procent van de respondenten gaf zelfs aan geen enkele chicklit- of horrorroman te hebben gelezen tijdens de afgelopen zes maanden. Daarnaast leest 23,8% van de deelnemers geregeld poëziebundels en leest 14,6% vaak highbrow non-fictie. Dit was te verwachten op basis van eerder onderzoek: Atkinson (2016) stelt immers dat opleiding en gender twee belangrijke variabelen zijn bij het leesgedrag. De onderzoekspopulatie in deze analyse is voornamelijk hoog opgeleid en iedereen heeft dus een gelijkaardig opleidingsniveau. De vraag stelt zich dan of gender in dat geval nog verschillende resultaten geeft. De kruistabel tussen het geslacht van de respondenten en de frequentie waarmee ze poëzie lezen levert een significant resultaat op waaruit blijkt dat poëzie eerder een ‘mannengenre’ is:

Crosstab

		PB		Total	
		1,00	2,00		
geslacht	Man	Count	60 ^a	42 ^b	102
		Expected Count	78,2	23,8	102,0
		% within geslacht	58,8%	41,2%	100,0%
		% within PB	32,6%	75,0%	42,5%
		Standardized Residual	-2,1	3,7	
	Vrouw	Count	124 ^a	14 ^b	138
		Expected Count	105,8	32,2	138,0
		% within geslacht	89,9%	10,1%	100,0%
		% within PB	67,4%	25,0%	57,5%
		Standardized Residual	1,8	-3,2	
Total	Count	184	56	240	
	Expected Count	184,0	56,0	240,0	
	% within geslacht	76,7%	23,3%	100,0%	
	% within PB	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 5: Kruistabel geslacht – leesfrequentie poëzie

In deze tabel staat 'PB' voor het aantal poëziebundels dat de respondent las de afgelopen zes maanden. '1' is daarbij geen enkele tot vier bundels, '2' staat voor vijf of meer. 75% van de respondenten die de afgelopen zes maanden vijf of meer poëziebundels lezen, zijn mannen. 67,4% van de respondenten die minder poëzie lezen, zijn vrouwen. Kruistabellen tussen geslacht en de andere genres leverden geen significante resultaten op, dus op vlak van de andere genres kan deze onderzoekspopulatie het onderzoek van Atkinson niet bevestigen.

Ook tussen de leeftijd van de respondenten en de frequentie waarmee ze poëziebundels lezen, is een verband te zien:

Crosstab

		GeboortejaarKwart					
		1,00	2,00	3,00	4,00	Total	
PB	1,00	Count	41 _a	46 _{a, b}	47 _a	52 _b	186
		Expected Count	47,3	43,5	50,3	45,0	186,0
		% within PB	22,0%	24,7%	25,3%	28,0%	100,0%
		% within GeboortejaarKwart	66,1%	80,7%	71,2%	88,1%	76,2%
		Standardized Residual	-,9	,4	-,5	1,0	
	2,00	Count	21 _a	11 _{a, b}	19 _a	7 _b	58
		Expected Count	14,7	13,5	15,7	14,0	58,0
		% within PB	36,2%	19,0%	32,8%	12,1%	100,0%
		% within GeboortejaarKwart	33,9%	19,3%	28,8%	11,9%	23,8%
		Standardized Residual	1,6	-,7	,8	-1,9	
Total	Count	62	57	66	59	244	
	Expected Count	62,0	57,0	66,0	59,0	244,0	
	% within PB	25,4%	23,4%	27,0%	24,2%	100,0%	
	% within GeboortejaarKwart	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 6: Kruistabel leeftijd – leesfrequentie poëzie

De geboortejaren van de respondenten werden in vier gelijke groepen verdeeld, waarbij '1' de oudste en '4' de jongste groep vertegenwoordigt. Hier blijkt dan ook dat de oudere deelnemers meer poëzie lezen dan de jongere. De respondenten geboren in 1938 tot 1958 – en dus tussen 60 en 80 jaar oud – lezen het vaakst poëzie. De groep tussen 17 en 29 jaar oud leest daarentegen veel minder poëziebundels. Met het opleidingsniveau is geen significant verband te zien: hoger en lager opgeleiden lezen zo goed als even vaak poëzie.

Wat de leesverwachtingen betreft, vinden de meeste respondenten (87,6%) het vooral belangrijk dat literatuur uitnodigt tot verder nadenken. Velen willen ook dat literatuur hen iets bijbrengt en hun kennis vergroot (77,7%) of dat het lezen van een tekst hen vermaakt en

ontspant (78%). Daarnaast wil een groot aandeel van de respondenten (76,1%) ook emotioneel geraakt worden. Over het algemeen vindt het publiek het minder belangrijk dat literatuur een vorm van intertekstualiteit is, en dus in verband staat met en verwijst naar andere literatuur (30,2%). Tot slot worden ook eigenschappen als realistisch, makkelijk en vlot eerder onbelangrijk gevonden.

De antwoorden op de stellingen over poëzie gaven gelijkaardige 'patronen'. De poëzielezers willen in de eerste plaats dat een gedicht hen als lezer persoonlijk aanspreekt (74,7%). Een meerderheid (59,3%) ziet een gedicht dan ook als een autonomistisch kunstwerk dat op zichzelf staat en waarbij taal de belangrijkste rol speelt. Ook bij poëzie wordt een duidelijke en herkenbare relatie met de werkelijkheid weinig essentieel gevonden, en vindt de respondent het ook helemaal niet belangrijk dat een gedicht hem zou vermaken.

1.3 Cultuurparticipatie

Om de participatiefrequentie aan culturele evenementen te onderzoeken, hercodeerde ik de antwoordmogelijkheden tot drie categorieën, opnieuw naar analogie met het onderzoek van Lievens et al. (2015): 0/1 à 2/meer dan 3 keer het voorbije jaar. De frequentietabel van de resultaten in dit onderzoek levert het volgende op:

	Geen enkele keer	1 à 2 keer	3 keer of meer
Toneelvoorstelling	14%	42,4%	43,6%
Dansvoorstelling	48,6%	37,3%	14,1%
Musicalvoorstelling	79,4%	17,8%	2,8%
Artistieke tentoonstelling of kunstmuseum	9,1%	20,2%	70,8%
Informatief museum	27,9%	42,6%	29,5%
Muziekconcert klassiek of opera	35,3%	34,9%	29,8%
Muziekconcert pop, rock, dance, folk, jazz, blues, ...	21,7%	28,9%	49,4%
Film in grote complexen als Kinopolis	33,9%	39,8%	26,4%

Film in kleinere zalen als Studioskoop, Cartoons, Zebracinema, ...	26,6%	26,2%	47,3%
Een literaire activiteit (van Poëziecentrum, Vonk & Zonen, Passa Porta, Behoud de Begeerte, Vooruit, ...)	33,7%	27,1%	39,2%
Een lezing of boekvoorstelling (gemiddelde)	46,0%	28,5%	25,6%

Tabel 7: Participatiefrequentie culturele evenementen (eigen gegevens)

Deze tabel vertoont op zich al interessante patronen: van alle culturele activiteiten bezoeken de meeste respondenten met voorsprong het vaakst artistieke tentoonstellingen en kunstmusea. Ook de filmvoorstellingen in kleinere zalen zijn populair, zeker in vergelijking met de grotere complexen: bijna de helft van de respondenten bezocht het afgelopen jaar minstens drie keer een kleine filmzaal, tegenover een kwart van de deelnemers die drie keer of meer naar een groot filmcomplex ging.

De lezingen en boekvoorstellingen worden in de enquête in twee aparte groepen bevraagd: er wordt immers een onderscheid gemaakt tussen de bibliotheek en de boekhandel. De resultaten worden in bovenstaande tabel als gemiddelde weergegeven omdat eerder besproken onderzoek geen onderscheid maakt, maar wanneer we deze categorieën beter bekijken blijkt echter dat er wel degelijk een verschil is. Opmerkelijk is dat de respondenten aangeven vaker naar een lezing of boekvoorstelling in een bibliotheek te gaan dan in een boekhandel. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat bibliotheken in Vlaanderen over het algemeen nog steeds vaker (gratis) activiteiten inrichten dan boekhandels.

Verder blijkt het publiek geregeld naar muziekconcerten van verschillende genres te gaan. Verrassend genoeg gaan de deelnemers minder vaak naar highbrow klassieke concerten of opera dan naar concerten van de meer populaire, niet-klassieke genres. Veel minder geliefd zijn de dans- en musicalvoorstellingen, die door de deelnemers beduidend vaker niet bezocht

worden dan wel. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met die van Lievens et al. (2015) in bepaalde opzichten (cf. tabel p. 21-22). Toch zijn er enkele opmerkelijke verschillen. Uiteraard is het logisch dat de respondenten in dit onderzoek vaker deelnemen aan literaire evenementen, aangezien we hier te maken hebben met een meer select publiek. Maar ook op andere vlakken verschilt het publiek van dit onderzoek met dat van Lievens et al. (2015). Zo gaan de respondenten van de enquête uit mijn onderzoek aanzienlijk vaker naar toneelvoorstellingen en artistieke tentoonstellingen en musea. Verder valt op dat het bezoeken van de verschillende soorten cinema's volledig tegengesteld verdeeld zijn: waar de respondenten van Lievens et al. (2015) vaker en talrijker naar de grotere complexen gaan voor filmvoorstellingen, bezoeken de deelnemers van dit onderzoek liever de kleine zalen.

Ook in vergelijking met het onderzoek van Roose & Waege (2002) bekomen we hier vergelijkbare resultaten: de respondent neemt over het algemeen vaker deel aan zogenaamde highbrow activiteiten. Het feit dat ze af en toe ook naar niet-klassieke (bijvoorbeeld pop en rock) concerten – culturele activiteiten die doorgaans als minder highbrow worden beschouwd – zien Roose & Waege (2002:57) als een bevestiging van de omnivorisering/univorisering van cultuurdeelname:

Dit betekent dat diegenen die hoger op de maatschappelijke ladder staan, een breder en meer omnivoor smaakpatroon hebben. Zo nemen ze niet enkel deel aan legitieme, 'highbrow' vormen van cultuur – zoals ze volgens Bourdieu's theorie zouden moeten doen – maar ook aan het minder legitiem geachte cultuuraanbod (...). De lagere statusposities neigen daarentegen naar een meer eenzijdig en univore culturele smaak.

Hoofdstuk 2: Patronen en correlaties

2.1 Verbanden met de waardering van de fragmenten

Over het algemeen werd het fragment van De Coninck het meest gewaardeerd door de respondenten. Verrassend genoeg kreeg Keats van alle fragmenten de laagste gemiddelde score. Hierbij moet opgemerkt dat de fragmenten in de vragenlijst natuurlijk uit hun context en zonder vermelding van de auteursnaam worden gegeven. De respondenten beoordelen dus louter die enkele regels, die niet altijd een volledige poëtica of een bepaalde auteur

kunnen weerspiegelen. Op die manier kan verklaard worden waarom een gecanoniseerd auteur als John Keats hier minder waardering krijgt.

Naast het fragment van Keats werd ook dat van Verhanneman door meer dan de helft van de respondenten (54,7%) minder gewaardeerd. Het fragment van Hoogland was eveneens relatief minder populair: 49,8% van alle respondenten gaf aan zich niet aangesproken te voelen door het fragment. Bij de overige fragmenten – van Spinoy, Lucebert en De Coninck – waren de antwoorden van de deelnemers telkens in vrij gelijke groepen verdeeld.

Wat gender betreft, is er een verband te zien met de fragmenten van Hoogland, Verhanneman en De Coninck. De drie fragmenten worden alle drie beduidend vaker door vrouwen geapprecieerd. Vooral de regels van Verhanneman worden interessant bevonden door de vrouwelijke respondenten: 75,4% van de deelnemers die zich voelen aangesproken door haar poëzie zijn vrouwen. Bij de fragmenten van De Coninck en van Hoogland is dat respectievelijk 71,8% en 71,4%. De waardering is ook binnen de twee gendergroepen steeds overwegend vrouwelijk. Zo voelt 30,7% van de vrouwen zich aangesproken door het fragment van Verhanneman, tegenover slechts 13,5% onder de mannen. 19,0% van de mannen vindt de regels van Hoogland interessant, terwijl 35,5% van de vrouwen dat ook vindt. Tot slot apprecieert 43,0% van de vrouwen het fragment van Herman De Coninck, dat een veel kleiner aandeel onder de mannen aanspreekt (22,9%).

Hoewel alle fragmenten gewijd zijn aan het thema van de liefde – wat ook uit elk fragment blijkt – zijn dit de fragmenten die het duidelijkst naar voren komen als liefdesgedichten. Een verklaring voor de voornamelijk vrouwelijke appreciatie van deze fragmenten kan gevonden worden bij bestaand onderzoek van onder andere Atkinson (2016). Zoals in de literatuurstudie van dit onderzoek werd beschreven, stelde hij een tegenstelling vast tussen het instrumenteel-rationele en het affectieve. Die oppositie is volgens Atkinson (2016) te linken aan het gender van de lezer onder de vorm van een “vrouwelijk en een mannelijk libido” (Atkinson 2016:254). De resultaten in dit onderzoek getuigen duidelijk van dit vrouwelijke libido dat wordt beschreven als

(the) interest in affective recognition, i.e. orientation toward and dedication to the family field and, by extension of that, care for others (manifest in maintenance of the domestic space, cooking for others and interest in the

emotional states and wellbeing of self and real or fictional others). (Atkinson 2016:254)

Qua leeftijd was enkel een significant verband te zien met het fragment van Hoogland: dat wordt het meeste gewaardeerd door de oudste groep respondenten (55 tot en met 80 jaar). De jongste groep van 17 tot en met 34 jaar voelt zich daarentegen het minst aangesproken door dit fragment. Het opleidingsniveau leverde dan weer een significant verband op met de waardering van het fragment van Verhanneman. Daaruit blijkt dat de respondenten die hoger onderwijs volgden het fragment minder appreciëren dan de deelnemers die ten hoogste een diploma secundair onderwijs behaalden.

De relatie tussen de leesfrequentie van poëziebundels en de waardering van de poëziefragmenten leverde slechts één significant verband op, namelijk dat tussen poëzieleesfrequentie en de waardering van het fragment van Verhanneman. Uit de tabel blijkt dat de meeste respondenten het fragment over het algemeen weinig kunnen smaken. Toch is er nog een duidelijk verschil te zien tussen de mensen die weinig (4 bundels of minder) poëzie en de mensen die meer (5 bundels of meer) poëzie lazen het afgelopen half jaar. Het verschil bij de respondenten die vaker poëzie lezen is veel groter: slechts vijf van de zesenzestig (7,6%) onder hen beoordeelden het fragment met 4 of 5 'punten'. Mensen die minder poëziebundels lezen vonden het fragment in verhouding relatief beter: 28,5% voelde zich toch aangesproken door het fragment van de instagramdichteres Siel Verhanneman.

Ook tussen de stellingen over poëzie en de waardering van het fragment van Verhanneman zijn enkele relaties vast te stellen. Zo vinden de meesten die Verhanneman minder waarderen het niet echt belangrijk dat een gedicht hen vermaakt, maar ook het omgekeerde geldt: mensen die Verhanneman wel goed vinden, appreciëren het ook wanneer een gedicht hen kan vermaken. Daarnaast vinden Verhanneman- en Hoogland-liefhebbers het minder belangrijk dat poëzie experimenteel is dan de mensen die aangaven beide fragmenten niet echt te smaken. Een omgekeerd effect zien we bij de lezers van Keats en De Coninck: zij houden net wel van experimentele poëzie. Opvallend is ook dat zowel fans van Hoogland als van Verhanneman vinden dat poëzie pas tot haar recht komt wanneer ze wordt voorgedragen, én dat poëzie voor hen geen intellectuele uitdaging hoeft te bieden maar hen in de eerste plaats moet ontroeren. Tot slot valt ook op dat vooral liefhebbers van Spinoy vinden dat poëzie pas tot haar recht komt bij het geconcentreerd gelezen en herlezen ervan. Het

fragment van Spinoy was dan ook het moeilijkste en meest experimentele fragment dat in de vraag was opgenomen.

Een kruistabel tussen het al dan niet lezen van literaire tijdschriften en de waardering van de fragmenten leverde weinig relevante informatie op, behalve dat lezers die zich voelden aangesproken door de regels van Hoogland en Verhanneman minder vaak tot nooit in contact komen met poëzie via literaire tijdschriften – zowel online als op papier.

2.2 Verbanden met de leesfrequentie van *highbrow* literatuur

In hun onderzoek nemen Lievens et al. (2015) literaire romans en poëzie samen onder de noemer ‘highbrow literatuur’. 13,3% van hun respondenten verklaart de afgelopen zes maanden minimum zes romans/poëziebundels te hebben gelezen (Lievens et al. 2015:47). Ze vergelijken hun meest recente onderzoek met de eerder uitgevoerde cultuurparticipatiesurveys uit 2004 en 2009. Daaruit blijkt dat in 2009 iets meer respondenten vaak poëzie en/of romans lazen, namelijk 14,2% van de respondenten (Lievens et al. 2015:47). In 2004 waren dat er echter veel minder: toen las slechts 10,8% van de deelnemers zes of meer romans tijdens het afgelopen half jaar.

Naar analogie met het onderzoek van Lievens et al. (2015) wordt hier hetzelfde gedaan: poëzie en literaire romans zijn samen highbrow literatuur die in contrast staan met genreliteratuur zoals misdaadromans, chicklit, horror en science fiction/fantasy. Lievens et al. (2015) maken echter geen onderscheid tussen romans en poëziebundels, terwijl die twee vormen van highbrow literatuur in dit onderzoek wel apart worden bevraagd. Daarom is het hier mogelijk om het highbrow leesgedrag van de respondenten nog meer te specificeren. Daarvoor werd gekeken naar de leesfrequentie van de respondenten van zowel literaire romans als poëziebundels. De verdeling daarvan is de volgende:

aantal: Literaire roman * aantal: Poëziebundel Crosstabulation

		aantal: Poëziebundel					Total	
		1	2	3	4	5		
aantal: Literaire roman	1	Count	14 _a	5 _b	1 _b	1 _{a, b}	1 _b	22
		% within aantal: Literaire roman	63,6%	22,7%	4,5%	4,5%	4,5%	100,0%
		% within aantal: Poëziebundel	18,4%	5,6%	2,0%	5,0%	2,2%	7,8%
		Standardized Residual	3,3	-,7	-1,5	-,4	-1,4	
	2	Count	24 _a	22 _a	13 _a	5 _a	3 _b	67
		% within aantal: Literaire roman	35,8%	32,8%	19,4%	7,5%	4,5%	100,0%
		% within aantal: Poëziebundel	31,6%	24,7%	25,5%	25,0%	6,5%	23,8%
		Standardized Residual	1,4	,2	,3	,1	-2,4	
	3	Count	19 _{a, b}	22 _{a, b}	8 _{a, b}	7 _b	5 _a	61
		% within aantal: Literaire roman	31,1%	36,1%	13,1%	11,5%	8,2%	100,0%
		% within aantal: Poëziebundel	25,0%	24,7%	15,7%	35,0%	10,9%	21,6%
		Standardized Residual	,6	,6	-,9	1,3	-1,6	
4	Count	8 _a	10 _a	15 _b	2 _{a, b}	12 _b	47	
	% within aantal: Literaire roman	17,0%	21,3%	31,9%	4,3%	25,5%	100,0%	
	% within aantal: Poëziebundel	10,5%	11,2%	29,4%	10,0%	26,1%	16,7%	
	Standardized Residual	-1,3	-1,3	2,2	-,7	1,6		
5	Count	11 _a	30 _b	14 _{a, b}	5 _{a, b}	25 _c	85	
	% within aantal: Literaire roman	12,9%	35,3%	16,5%	5,9%	29,4%	100,0%	
	% within aantal: Poëziebundel	14,5%	33,7%	27,5%	25,0%	54,3%	30,1%	
	Standardized Residual	-2,5	,6	-,4	-,4	3,0		
Total	Count	76	89	51	20	46	282	
	% within aantal: Literaire roman	27,0%	31,6%	18,1%	7,1%	16,3%	100,0%	
	% within aantal: Poëziebundel	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 8: Kruistabel leesfrequentie poëzie – leesfrequentie literaire roman

Aan de hand van deze tabel werden de respondenten herverdeeld in vier groepen. Daarbij zijn de twee 'extremen' de groep die in het algemeen vaak highbrow literatuur leest (groep 1, aangeduid in rood) en de groep die noch literaire romans, noch poëziebundels leest (groep 2, aangeduid in blauw). Verder zijn er nog de groep die wel vaak literaire romans leest, maar minder vaak poëzie (groep 3, aangeduid in geel) en de groep die daarentegen meer poëzie leest, maar minder literaire romans (groep 4, aangeduid in groen). Groep 1 – de lezers van beide vormen van highbrow literatuur – bestaat uit 44 respondenten (14,8%). Het grootste deel van de deelnemers lezen met een groep van 128 mensen geen highbrow literatuur (43,1%). Er zijn 88 respondenten die enkel literaire romans lezen (29,6%), en de kleinste groep van 22 mensen leest enkel poëzie (7,4%).

Deze vier groepen met elk hun specifieke leesgedrag bracht ik in verband met het belang dat de respondenten hechten aan de gegeven leesverwachtingen. Daaruit blijkt dat respondenten die geen van beide vormen van highbrow literatuur lezen, het relatief onbelangrijk vinden dat literatuur uitnodigt tot verder nadenken of een esthetisch waardevolle ervaring biedt via vorm en stijl. Mensen die daarentegen vaak literaire romans en/of poëzie lezen, vinden deze aspecten van literatuur wel belangrijk. Zij vinden het daarentegen helemaal niet belangrijk dat literatuur makkelijk en vlot leest, iets wat niet-highbrow lezers op hun beurt wel weer zeer waardevol vinden. Daarenboven vinden respondenten die beide vormen van highbrow literatuur lezen het belangrijk dat literatuur vernieuwend en uitdagend is.

Het al dan niet lezen van highbrow literatuur staat ook in verband met de participatiefrequentie aan literaire evenementen. De meerderheid (56,1%) van de highbrow lezers ging het afgelopen jaar minstens drie keer naar een lezing of boekvoorstelling in een boekhandel. De twee groepen die óf enkel literaire romans óf enkel poëzie lezen zijn weinig distinctief in hun deelname aan literaire evenementen, maar bij de groep die geen enkele vorm van highbrow literatuur leest, komen duidelijke verbanden naar voren. Zij participeren immers zelden aan evenementen zoals lezingen en boekvoorstellingen. Zo gaf slechts 18,2% van de respondenten die geen highbrow literatuur lezen aan dat ze het afgelopen jaar verschillende literaire activiteiten bezochten:

Crosstab

		PartEv13			Total	
		1,00	2,00	3,00		
WeinigPB	Weinig	Count	55 _a	35 _a	20 _b	110
	LR	Expected Count	46,1	32,5	31,3	110,0
		% within WeinigPB	50,0%	31,8%	18,2%	100,0%
		% within PartEv13	70,5%	63,6%	37,7%	59,1%
		Standardized Residual	1,3	,4	-2,0	
	Veel	Count	23 _a	20 _a	33 _b	76
	LR	Expected Count	31,9	22,5	21,7	76,0
		% within WeinigPB	30,3%	26,3%	43,4%	100,0%
		% within PartEv13	29,5%	36,4%	62,3%	40,9%
		Standardized Residual	-1,6	-,5	2,4	
Total	Count	78	55	53	186	
	Expected Count	78,0	55,0	53,0	186,0	
	% within WeinigPB	41,9%	29,6%	28,5%	100,0%	
	% within PartEv13	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tabel 9: Kruistabel leesfrequentie highbrow literatuur - participatiefrequentie literaire activiteit

De participatiefrequentie aan alle andere culturele evenementen en de leesfrequentie van highbrow literatuur leverden weinig significante verbanden op, behalve dat mensen die weinig poëzie en literaire romans lezen ook minder vaak naar klassieke muziekconcerten gaan. Daarnaast zijn er tendensen die aangeven dat niet-highbrow lezers minder vaak artistieke tentoonstellingen of kunstmusea bezoeken en dat highbrow lezers vaker naar films gaan kijken in de kleinere zalen. Deze resultaten zijn echter net niet significant, dus een grotere groep respondenten moet hier uitsluitsel geven. Op basis van het eerder besproken onderzoek kunnen deze resultaten wel reeds voorzichtig de vermoedens bevestigen: hoe meer highbrow literatuur iemand leest, des te vaker hij ook deelneemt aan andere vormen van highbrow cultuur.

Daarnaast zijn er ook enkele verbanden te zien tussen de participatie aan verschillende culturele evenementen onderling. Ik vergeleek daarvoor de bezoekfrequentie van verschillende culturele evenementen met de deelname aan literaire evenementen in het bijzonder. De meest interessante resultaten die deze analyse oplevert zijn de verbanden met het bijwonen van muziekconcerten (klassiek of opera) en met het bezoeken van artistieke tentoonstellingen of musea: in beide gevallen is het zo dat hoe vaker de respondenten

deelnemen aan literaire activiteiten, des te frequenter zullen ze ook participeren aan andere vormen van cultuur.

2.3 Verbanden met de participatiefrequentie aan literaire evenementen

Ik onderzocht ook de relatie tussen de participatiefrequentie van de respondenten aan literaire evenementen en de redenen waarom ze deelnemen. Voor deze kruistabel hercodeerde ik het belang dat mensen hechten aan bepaalde redenen tot 'niet belangrijk/neutral/wel belangrijk'. Voor de literaire activiteiten selecteerde ik enkel de respondenten die het afgelopen jaar ten minste één keer deelnamen aan een lezing of boekvoorstelling in een bibliotheek/boekhandel of aan een literaire activiteit. Daaruit blijkt dat de meeste respondenten (96%) die deelnemen aan literaire evenementen dat doen uit belangstelling voor het literaire werk dat er wordt gepresenteerd. Daarnaast hechten de deelnemers blijkbaar veel belang aan de aanbevelingen van anderen: 'omdat iemand me het aanraadde' werd eveneens belangrijk gevonden als reden. Tot slot komt ook media-aandacht naar voren als een opmerkelijke drijfveer. Een reden die minder doorslaggevend is voor de respondenten is de mogelijkheid tot het aangaan van gesprekken over literatuur met andere geïnteresseerden.

Onder de bezoekers van literaire evenementen zijn onverwacht veel mannen te zien: beduidend meer mannen woonden het afgelopen jaar de verschillende soorten literaire activiteiten bij. Vooral lezingen of boekvoorstellingen in boekhandels zijn zeer populair bij het mannelijke publiek: 64,9% van de respondenten die vaak deelnemen aan dergelijke evenementen zijn mannen. Ook onder de respondenten die vaak tot zeer vaak participeren aan andere literaire activiteiten is steeds meer dan de helft man.

Qua leeftijd is de groep van 35 tot en met 44 jaar het best vertegenwoordigd bij de deelname aan literaire activiteiten, meteen gevolgd door de groep van 45 tot en met 54 jaar. De jongste groep met de respondenten die jonger zijn dan 35 jaar nemen het minst frequent deel aan literaire evenementen. Iets minder dan de helft van alle respondenten die literaire activiteiten bezoeken, heeft voltijds of deeltijds betaald werk in de openbare sector. Daarnaast is er een vrij grote groep onder hen zelfstandige of gepensioneerd. Slechts een kleine tien procent is student. Bijna de helft onder de bezoekers van literaire evenementen studeren voor/behaalden een diploma in de talen. Een vierde van hen studeerde/studeert in het sociaal-culturele domein. Op een derde gedeelte plaats staan de opleidingen in de twee

domeinen van het kunstonderwijs en van het economisch, administratief en commercieel onderwijs.

Zoals ik reeds aanhaalde in het eerste hoofdstuk van dit deel, zijn er relatief weinig bezoekers van live poëzievoordrachten, literaire festivals en poetry slam-optredens. Het is inderdaad zo dat deze activiteiten vaker worden bijgewoond door een jonger publiek, en die zijn onder de respondenten van dit onderzoek minder vertegenwoordigd. Dit zou kunnen betekenen dat er binnen het nichepubliek van het literaire evenement nog verder verschillende subgroepen onderscheiden kunnen worden.

2.4 Leespatronen

Ook bij het met elkaar in verband brengen van de inhoudelijke leesverwachtingen en stellingen over poëzie, worden er heel wat leespatronen en relaties zichtbaar. De leesverwachting die daarbij de meeste significante verbanden houdt met verschillende poëziestellingen, is de verwachting dat literatuur maatschappelijke problemen bespreekt. In de methodologie werd besproken hoe deze verwachting gelinkt wordt aan een mimetische en normatieve poëtica, en we zien dan ook dat de respondenten die het belangrijk vinden dat literatuur maatschappelijk engagement vertoont het er minder mee eens zijn dat een gedicht op zichzelf staat als talig kunstwerk of experimenteel moet zijn – iets wat inderdaad eerder geassocieerd wordt met een autonomistische poëtica. Voor deze respondenten moet poëzie een duidelijke en herkenbare relatie hebben met de werkelijkheid en kritisch reflecteren op de samenleving.

Verder is er ook een verband te zien met de aard van poëzie: mensen die op zoek gaan naar maatschappelijk engagement in literatuur, vinden relatief vaak dat poëzie pas tot haar recht komt wanneer ze wordt voorgedragen. Ook het omgekeerde is van tel: respondenten die het niet belangrijk vinden dat literatuur sociale betrokkenheid aan de dag legt, vinden het ook minder belangrijk dat poëzie wordt voorgedragen. Deze lezers gaan in poëzie bovendien zeer vaak op zoek naar een intellectuele uitdaging en willen dat in een gedicht een ethisch standpunt wordt gesuggereerd.

Uit een frequentietabel van de poëziestellingen blijkt dat de stelling waar de meeste respondenten (67,7%) het mee eens zijn, de stelling is die zegt dat een gedicht de lezer persoonlijk moet aanspreken. Wat de leesverwachtingen betreft, vindt dat aandeel van de

respondenten het logischerwijs ook relatief belangrijk dat literatuur hen helpt in hun persoonlijke groei en hen emotioneel raakt. Daarnaast valt op dat mensen die een persoonlijke relatie met een gedicht willen, eveneens relatief veel belang hechten aan de magische functie van literatuur: met hun lectuur willen ze de alledaagse realiteit even vergeten en meegesleept worden in een andere wereld.

Een andere poëtica die sterk naar voren komt onder de respondenten, is de autonomistische poëtica. Het merendeel van alle deelnemers vindt immers dat een gedicht op zichzelf staat als kunstwerk waarbij taal de belangrijkste rol speelt. De leesverwachtingen die deze respondenten houden zijn daaraan te koppelen. Zo vinden de 'autonomistische lezers' het ook belangrijk dat literatuur een esthetisch waardevolle ervaring biedt via vorm en stijl en vinden ze het relatief minder belangrijk dat literatuur realistisch is of maatschappelijke problemen bespreekt. Verder vinden ze het allesbehalve belangrijk dat literatuur makkelijk en vlot leest. Het omgekeerde patroon geldt hier ook: mensen die het oneens zijn met de autonomistische stelling, vinden het veel belangrijker dat een tekst zonder hindernissen te lezen is.

Iets meer dan de helft van alle respondenten wil dat poëzie een intellectuele uitdaging biedt. Deze stelling kan gelinkt worden aan verschillende manieren van lezen en verschillende poëtica's, wat ook blijkt uit de verbanden die uit de kruistabellen met de leesverwachtingen komen. Zo vinden deze lezers het belangrijk dat literatuur in het algemeen uitnodigt tot verder nadenken, maar evengoed dat literatuur een esthetisch waardevolle ervaring biedt via vorm en stijl. Daarnaast moet literatuur volgens deze respondenten ook vernieuwend en uitdagend zijn en helpen in de persoonlijke groei van de lezer. Verder hechten deze 'intellectuele lezers' geen belang aan gemak, ontspanning of vermaak in literatuur.

Een stelling die minder 'populair' is onder de respondenten, is de opvatting dat poëzie kennis moet doorgeven en dus informatieve waarde moet hebben (cf. cognitieve functie). Mensen die deze eigenschap van poëzie toch belangrijk vinden, willen ook dat literatuur realistisch is en maatschappelijke problemen bespreekt. Bovendien hechten zij opmerkelijk veel belang aan intertekstualiteit: deze lezers willen dat literatuur in verband staat met en verwijst naar andere literatuur. In dit laatste verband komen de pragmatisch-cognitieve poëtica van de didactische lezer en de behoefte aan intertekstualiteit in de esthetische lezing samen.

Bij het opstellen van deze vraag was het de bedoeling om de leespatronen een op een terug te laten komen in de stellingen. Dat bleek uiteindelijk minder evident dan gedacht. Bij nader inzien zijn veel van de stellingen compatibel met meerdere verschillende leespatronen. Zo wil niet alleen een lezer met een *lecture didactique* door een tekst verder aan het denken worden gezet. Ook de 'esthetische lezer' wil verbanden leggen en leren van een tekst, maar dan op een andere manier. Bovendien benadrukken Mauger & Poliak (1998) zelf dat niemand leest volgens slechts één bepaald leespatroon: verschillende patronen komen steeds samen in een lezer. Ze wijzen dan ook vooral op "des usages différents des mêmes textes par des lecteurs distincts" (Mauger & Poliak 1998:7). De resultaten in dit onderzoek zijn dan ook eerder in dit opzicht te benaderen.

Conclusie

In my end is my beginning. – T.S. Eliot

In deze masterproef deed ik onderzoek naar smaakpatronen bij de literatuur- en poëziefhebber in Vlaanderen aan de hand van een enquête. De resultaten daarvan zijn bruikbaar op twee niveaus. Theoretisch gezien heb ik een profiel kunnen opmaken van het leesgedrag, de culturele voorkeuren en de socio-demografische kenmerken van de onderzoekspopulatie. Op praktisch niveau kunnen organisatoren van literaire en culturele evenementen deze gegevens gebruiken om een beter zicht te krijgen op wie ze kunnen en willen bereiken, hoe ze dat kunnen doen en wat hun publiek van hen verwacht.

De structuur van mijn thesis was drieledig. In de literatuurstudie besprak ik onderzoek dat reeds werd gevoerd in het literaire en culturele domein. Ik ging op zoek naar wie de literatuurlijkheidsprecies is en hoe hij staat ten opzichte van andere vormen van cultuur. Daarbij kon ik verschillende leespatronen en types cultuurconsumenten onderscheiden. Deze literatuurstudie bestond uit twee delen. In het eerste hoofdstuk ging ik dieper in op smaaksociologie en het specifiek literaire aspect van dit onderzoek. Op die manier werd duidelijk wat de relatie is tussen smaak en lezen. De lezer kreeg een gezicht en de vragen *wie*, *wat*, *hoe* en *waarom* werden beantwoord. In het tweede hoofdstuk van deel 1 ging ik vervolgens in op bredere cultuurparticipatie, en dan vooral de deelname aan culturele en literaire activiteiten en evenementen.

In het tweede deel van mijn thesis kwam de methodologie aan bod. Daarin lichtte ik de concrete probleemstelling, operationalisering en werkwijze toe. Het onderzoek werd gevoerd aan de hand van een enquête, waarvan de totstandkoming en de structuur in detail werden toegelicht.

Tot slot analyseerde ik in deel 3 de resultaten. Aan de hand van een eerste situerende hoofdstuk schetste ik een algemeen profiel van de deelnemer. Daaruit bleek dat de gemiddelde respondent van dit onderzoek hoog opgeleid was. Bovendien waren er iets meer vrouwen dan mannen en was de gemiddelde leeftijd 45 jaar. De respondenten lasen over het algemeen het vaakst highbrow literatuur en poëzie, en woonden ook geregeld highbrow culturele evenementen bij, waaronder literaire activiteiten. Verder was het mogelijk om

enkele leespatronen op te stellen en correlaties te vinden. Een van de opvallendste vaststellingen was daarbij dat poëzie eerder een ‘mannengenre’ is. Hoewel de mannen binnen de onderzoekspopulatie enigszins in de minderheid waren, bleek dat zij over het algemeen vaker poëzie lazen en deelnamen aan literaire activiteiten. Vooral de groep oudere mannen tussen 60 en 80 jaar was daarin oververtegenwoordigd.

Daarnaast was het mogelijk om bestaand onderzoek in het literaire en culturele veld te bevestigen. Niet alleen de socio-demografische kenmerken van de respondenten waren vergelijkbaar met die van eerder gevoerd onderzoek, maar ook zaken als het leesgedrag en de algemene cultuurparticipatie van de deelnemers vertoonden gelijkaardige patronen. Zo kon bijvoorbeeld onderzoek van Mauger en Poliak onderschreven worden: zuivere leeshoudingen komen zelden voor, en verschillende leespatronen komen steeds samen in één lezer. Ook het onderzoek van Atkinson naar het verband tussen leesgedrag en gender kon beaamd worden: in dit onderzoek bleek eveneens dat vrouwen zich meer voelen aangesproken door literatuur die zich wendt tot *the affective* en het “vrouwelijke libido” (Atkinson 2016).

Naast deze conclusies is het interessant om verder te gaan met deze data en zo de evolutie in cultuurparticipatie en literaire smaakpatronen in Vlaanderen bloot te leggen. Ook een comparatief onderzoek met gegevens uit Wallonië, Nederland, andere buurlanden en zelfs Europa kan interessante resultaten opleveren. Bovendien kunnen middels multivariate analyses van de resultaten van dit onderzoek eventuele verklaringsmodellen worden opgesteld.

Discussie

Het grootste aandeel van de respondenten van dit onderzoek werd gecontacteerd via mail. Dat heeft zowel voor- als nadelen. Het grootste nadeel is dat de data gebaseerd zijn op online bereikbare respondenten. Dat betekent dat er mogelijk een vertekening van de onderzoekspopulatie is in het nadeel van minder online actieve literatuurlijefhebbers. Door de beperkte tijdsperiode (bijna drie maanden) waarin de enquête kon ingevuld worden, is het aantal respondenten bovendien ook in het algemeen gelimiteerd. Ondanks alle inspanningen om respondenten te verzamelen, is de *sample size* dan ook eerder klein. Hierdoor komt de externe validiteit in het gedrang en wordt het moeilijk om de resultaten te generaliseren naar de totale populatie.

Ik heb in deze analyse dan ook veel bestaand onderzoek kunnen bevestigen, maar om zelf veralgemenende conclusies te kunnen trekken is verdergaand onderzoek vereist. Het zou dan ook interessant zijn om een gelijkaardig onderzoek opnieuw uit te voeren met een grotere onderzoekspopulatie. Op die manier wordt het mogelijk om beter generaliseerbare resultaten te verzamelen. Met dit verkennende onderzoek als leidraad kan bovendien specifiek en gericht onderzoek gevoerd worden naar subgroepen binnen het literaire milieu. Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan een onderzoekspopulatie van uitsluitend bezoekers van literaire evenementen.

Toch heeft deze analyse enkele significante verbanden blootgelegd, die het zeker waard zijn om verder te bestuderen en te analyseren. Bovendien viel het op dat binnen de onderzoekspopulatie, die op zich al vrij select is, toch verschillende subgroepen te onderscheiden zijn. Een meer gedetailleerde analyse van deze profielen – bijvoorbeeld dat van de deelnemer aan poetry slam – kan boeiende resultaten opleveren. Tot slot is er een niet mis te verstane invloed van de digitalisering. Zo ook in het literaire veld, waar zaken als literaire kritiek en samen lezen steeds meer online plaatsvinden. Online tijdschriften, social media en fenomenen als instagrapoëzie brengen literatuur en poëzie makkelijker, sneller en dichterbij de lezer. De vraag dringt zich op wat deze toegenomen popularisering betekent voor de literatuur en haar toekomst.

Bibliografie

Abrams, M.H. (1953). *The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition*. New York: Oxford University Press

Administratie Planning en Statistiek (2004). *Vlaamse Regionale Indicatoren 2003*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

Atkinson, W. (2016). *The Structure of Literary Taste: Class, Gender and Reading in the UK*. In: *Cultural Sociology* 10 (2): 247-266. Bristol: University of Bristol

Barton, D. en M. Hamilton (1998). *Local Literacies: Reading and Writing in One Community*. London/New York: Routledge

Bennett, T. et al. (2008). *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge

Brockmeier, J. et al. (2002). *Literacy, Narrative and Culture*. Richmond, UK: Curzon

De Haan, J. en W. Knulst (2000). *Het bereik van de kunsten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Ganzeboom, H. en P.M. De Graaf en M. Kalmijn (1987). *De culturele en economische dimensie van beroepsstatus*. In: *Mens en Maatschappij* 62 (2): 153-175

Griswold, W. (2005). *Reading and the Reading Class in the Twenty-First Century*. In: *Annual Review of Sociology* (31): 127-141

Jarness, V. (2015). *Modes of consumption: from 'what' to 'how' in cultural stratification research*. In: *Poetics* (53): 65-79

Kraaykamp, G. (1990). *Een studie naar sociale differentiatie in leesvoorkeuren*. In: *Sociologische Gids* 6, p.424-440

Le Roux, B. et al. (2008). *Class and Cultural Division in the UK*. *Sociology* 42 (6): 1049-1071

Lievens, J. et al. (2006). *Cultuurkijker: Cultuurparticipatie gewikt en gewogen*. Antwerpen: Uitgeverij De Boeck

Lievens, J. et al. (2011). *Cultuurparticipatie in Vlaanderen: beleidscontext en sociologische achtergrond*. Leuven: Acco

- Lievens, J. et al. (2015). *Participatie in Vlaanderen. Basisgegevens van de participatiesurvey 2014*. Leuven: Acco
- Lievens, J. et al. (2015). *Participatie in Vlaanderen. Eerste analyses van de participatiesurvey 2014*. Leuven: Acco
- Long, E. (2003). *Book Clubs: Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago: University Chicago Press
- Mauger G. en C. Poliak (1998). *Les usages sociaux de la lecture*. In: Actes de la recherche en sciences sociales (123): 3-24
- Mooij, J.J.A. (1979). *De motivering van literaire waardeoordelen*. In: Mooij, J.J.A. (1979) *Tekst en lezer. Opstellen over algemene problemen van de literatuurstudie*. Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Gennep: 253-278
- Nagel, I. (2004). *Cultuurdeelname in de levensloop*. Utrecht: ICS
- Peterson R. & R. Kern (1996). *Changing highbrow taste: from snob to omnivore*. In: American Sociological Review (61): 900-907
- Pieters, J. (2007). *Beste lezer. Een inleiding in de algemene literatuurwetenschap*. Gent: Academia Press, 2007
- Roberts D., U. Foehr (2004). *Kids and Media in America*. Cambridge/New York: Cambridge University Press
- Roose, H. en H. Waeye (2002). *Cultuurpubliek – publieke cultuur? Publieksonderzoek bij theater- en museumbezoekers te Gent*. Gent: Universiteit Gent
- Sapiro, G. (2015). *L'amour de la littérature: le festival, nouvelle instance de production de la croyance*. In : Actes de la recherche en sciences sociales (206-207) : 108-137
- Vander Stichele, A. en R. Laermans (2006). *Cultural participation in Flanders: Testing the cultural omnivore thesis with population data*. In: Poetics 34 (1): 45-64
- Van Heusden, B. en E. Jongeneel (1993). *Algemene Literatuurwetenschap: Een Theoretische Inleiding*. Houten: Spectrum Uitgeverij

Bijlagen

Bijlage 1: Enquête

Beste deelnemer,

In het kader van mijn masterproef in Vergelijkende Moderne Letterkunde aan de Universiteit van Gent doe ik onderzoek naar het publiek van literaire evenementen, en dan vooral evenementen die ruimte bieden aan poëzie. Bovendien voer ik in opdracht van Poëziecentrum Gent een onderzoek naar de betalingsbereidheid voor poëzie. De resultaten van deze enquête zullen me helpen een duidelijker beeld te vormen van deze twee zaken.

De antwoorden op de vragen worden volledig anoniem verwerkt. Het invullen van de vragenlijst duurt hooguit 15 minuten.

Uw medewerking wordt heel erg gewaardeerd!

Emma Petillion

Emma.Petillion@UGent.be

Sectie A:

A1. Op welke manier kwam u in contact met deze enquête?

Via de nieuwsbrief van Poëziecentrum

Via de site van Poëziecentrum

Via mail

Via Facebook

Ander

A2. Ander, namelijk:

Sectie B: 1. Enkele vragen over literatuur in het algemeen

B1. Hieronder worden enkele genres opgesomd. Geef voor elk genre aan hoeveel werken u de voorbije zes maanden volledig of minstens voor de helft heeft gelezen.

	Geen	1 à 2	3 à 4	5 à 6	Meer dan 6
Literaire roman	☐	☐	☐	☐	☐
Misdaadroman	☐	☐	☐	☐	☐
Poëziebundel	☐	☐	☐	☐	☐
Chicklit	☐	☐	☐	☐	☐
Horror	☐	☐	☐	☐	☐
Science fiction/Fantasy	☐	☐	☐	☐	☐
Non-fictie over mode, koken, interieur, vakantie, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Non-fictie over geschiedenis, wetenschap, natuur, kunst, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Strip voor alle leeftijden, zoals 'Kiekeboe' van Merho	☐	☐	☐	☐	☐
Graphic novel/strip voor volwassenen	☐	☐	☐	☐	☐

B2. Hoe belangrijk vindt u onderstaande leesverwachtingen?

	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Noch belangrijk, noch onbelangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Ik vind het belangrijk dat literatuur me iets bijbrengt, mijn kennis vergroot.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur me vermaakt en ontspant.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur me emotioneel raakt.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur me helpt in mijn persoonlijke groei.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur realistisch is.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur een esthetisch waardevolle ervaring biedt via vorm en stijl.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur me uitnodigt tot verder nadenken.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur me de alledaagse realiteit doet vergeten en me meesleept in een andere wereld.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur vernieuwend en uitdagend is.	☐	☐	☐	☐	☐

	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Niet belangrijk, niet onbelangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Ik vind het belangrijk dat literatuur maatschappelijke problemen bespreekt.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur in verband staat met en verwijst naar andere literatuur.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat literatuur makkelijk en vlot leest.	☐	☐	☐	☐	☐

B3. Hoeveel boeken van deze genres heeft u het afgelopen jaar bij benadering aangekocht?

	Geen	1 tot 3	4 tot 6	7 tot 9	10 of meer
Romans	☐	☐	☐	☐	☐
Poëziebundels	☐	☐	☐	☐	☐
Non-fictie over mode, koken, interieur, reizen, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Non-fictie over geschiedenis, wetenschap, natuur, kunst, ...	☐	☐	☐	☐	☐

B4. Duid het gepaste antwoord aan.

	Ja	Neen
Ik ben lid van een of meerdere openbare bibliotheek/bibliotheken.	☐	☐
Ik ben lid van een leesgroep.	☐	☐
Ik ben lid van een online leesgroep.	☐	☐
Ik lever een actieve bijdrage aan platformen als Goodreads, Hebban, ...	☐	☐

Sectie C: 2. Enkele vragen over poëzie

C1. Hoe vaak bent u het afgelopen jaar op deze manieren in contact gekomen met poëzie?

	Nooit	Minder dan 1 keer per maand	1 à 2 keer per maand	1 à 2 keer per week	Meer dan 2 keer per week
Via literaire tijdschriften op papier (bv. Poëziekrant)	☐	☐	☐	☐	☐
Via literaire tijdschriften online (bv. Meander)	☐	☐	☐	☐	☐
Via televisie (bv. Winteruur op Canvas)	☐	☐	☐	☐	☐
Via instagrapoëzie	☐	☐	☐	☐	☐
Via poëzieblogs	☐	☐	☐	☐	☐
Via andere sociale media (bv. facebookgroepen, Twitter, Pinterest, ...)	☐	☐	☐	☐	☐

	Nooit	Minder dan 1 keer per maand	1 à 2 keer per maand	1 à 2 keer per week	Meer dan 2 keer per week
Via YouTubekanalen rond poëzie	☐	☐	☐	☐	☐
Via live poëzie tijdens poetry slam-optredens	☐	☐	☐	☐	☐
Via live poëzie tijdens literaire evenementen en festivals (Saint Amour, Theater Aan Zee, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Via live poëzie tijdens een poëzievoordracht	☐	☐	☐	☐	☐

C2. Hieronder worden enkele fragmenten weergegeven. In welke mate spreken deze regels u aan op een schaal van vijf? (1 = spreekt me helemaal niet aan, 5 = spreekt me heel erg aan)

	1	2	3	4	5
(intussen zoenen wij even in deze zin tussen haakjes, zo ziet de lezer ons niet) hoe vindt u het, dit is een raam om naar de werkelijkheid te kijken, alles wat u daar ziet bestaat, is het niet helemaal als in een gedicht?	☐	☐	☐	☐	☐
Op donkere velden brandt het loof. De toren geeft de uren aan en wind Bevoelt haar jurk. De rug buigt Als een hazelaar. Een hand omsluit een hand, een berm Rijst op. Met reeds ontstoken lampen Rijdt een auto, glimmend, Door het land	☐	☐	☐	☐	☐
Hartzeer en lome sufheid plaagt mijn geest, Alsof ik een kerveldrank mij had bereid, Of juist aan duffe opium was geweest En was verzonken in vergetelheid: 't Komt niet door afgunst op jouw gunstig lot Maar door te grote vreugd om jouw geluk, – Dat jij, die vederlichte nimf van 't woud, Vol melodiegenot In 't schaduwrijke groen, zo druk En zoetgevooid een zomerzangfeest houdt	☐	☐	☐	☐	☐
Geef me een arm, een been een lach, je hand, een knipoog of nee, ik draai er niet omheen ik wil je van kop tot teen zo helemaal, helemaal voor mij alleen	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
ik droom dus ben ik niet					
ik droom dat iemand de deur intrapt niet voor de grap maar voor een politieke moord					
ik droom dat ik niet ben					
ik droom dat ik dood ga niet voor de grap maar voor niets	☐	☐	☐	☐	☐
ik droom dat er een ik is					
ik droom dat ik eet en drink voor de grap maar ook voor jou					
Ik zou willen dat je naar me kijkt met van die ogen die echt willen met van die ogen die zeggen dat geen enkel ander nog kans maakt	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat jij me dan kunt krijgen.					

C3. Hieronder vindt u enkele stellingen in verband met poëzie. In welke mate bent u het eens met deze uitspraken?

	Helemaal niet eens	Niet eens	Noch eens, noch oneens	Eens	Helemaal eens
Voor mij moet een gedicht op zichzelf staan als kunstwerk waarbij taal de belangrijkste rol speelt.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij is een gedicht de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emoties van de schrijver.	☐	☐	☐	☐	☐
Een gedicht moet me vooral vermaken.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hou van experimentele poëzie.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij moet poëzie een duidelijke en herkenbare relatie met de werkelijkheid hebben.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat een gedicht kritisch reflecteert op de maatschappij.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat een gedicht mij als lezer persoonlijk aanspreekt.	☐	☐	☐	☐	☐
Poëzie komt pas tot haar recht wanneer ze wordt voorgedragen.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat een gedicht existentiële vragen over thema's als de dood en liefde behandelt.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk dat poëzie een intellectuele uitdaging biedt.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij moet poëzie een ethisch standpunt suggereren.	☐	☐	☐	☐	☐

	Helmaal niet eens	Niet eens	Noch eens, noch oneens	Eens	Helmaal eens
Poëzie moet voor mij kennis doorgeven.	☐	☐	☐	☐	☐
Poëzie moet me in de eerste plaats ontroeren.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij moet een gedicht in de eerste plaats een taalspel zijn.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij speelt de auteur bij poëzie geen enkele rol. Hij is afwezig en heeft geen invloed op de wereld die in het gedicht gecreëerd wordt.	☐	☐	☐	☐	☐
Voor mij komt poëzie pas tot haar recht bij het geconcentreerd lezen en herlezen van een gedicht.	☐	☐	☐	☐	☐

Sectie D: 3. Enkele vragen over uw deelname aan evenementen

Kruis de optie aan die voor u het meest van toepassing is. Beantwoord daarmee de volgende vragen:

Vanaf welk prijsniveau vindt u het product te goedkoop om nog vertrouwen te hebben in de kwaliteit ervan? Vanaf welk prijsniveau vindt u het product goedkoop? Vanaf welk prijsniveau vindt u het product duur? Vanaf welk prijsniveau vindt u het product te duur, zodat u niet meer bereid bent die prijs te betalen?

D1. Hoe vaak heeft u het afgelopen jaar deelgenomen aan deze activiteiten, buitenshuis?

	Geen enkele keer	1 à 2 keer	3 à 4	5 à 6 keer	Meer dan 6 keer
Toneelvoorstelling	☐	☐	☐	☐	☐
Comedy en cabaret	☐	☐	☐	☐	☐
Dansvoorstelling	☐	☐	☐	☐	☐
Muziekconcert (klassiek of opera)	☐	☐	☐	☐	☐
Muziekconcert (pop, rock, dance, folk, jazz, blues, ...)	☐	☐	☐	☐	☐
Film in grote complexen als Kinopolis	☐	☐	☐	☐	☐
Film in kleinere zalen als Studioskoop, Cartoons, Zebracinema, ...	☐	☐	☐	☐	☐
Musical	☐	☐	☐	☐	☐
Artistieke tentoonstelling of kunstmuseum	☐	☐	☐	☐	☐
Informatief museum	☐	☐	☐	☐	☐
Een lezing of boekvoorstelling in een bibliotheek	☐	☐	☐	☐	☐
Een lezing of boekvoorstelling in een onafhankelijke boekhandel	☐	☐	☐	☐	☐
Een literaire activiteit (van Poëziecentrum, Vonk & Zonen, Passa Porta, Behoud de Begeerte, Vooruit, ...)	☐	☐	☐	☐	☐

D2. Wat zijn voor u redenen om een *literair* evenement bij te wonen? Geef aan hoe belangrijk de volgende redenen voor u zijn.

	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Niet belangrijk, noch onbelangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk
Uit belangstelling voor het literaire werk dat er wordt gepresenteerd	☐	☐	☐	☐	☐
Om met vrienden samen te zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Om een gesprek over literatuur aan te gaan met andere geïnteresseerden	☐	☐	☐	☐	☐
Vanwege de aandacht in de media	☐	☐	☐	☐	☐
Om nieuwe literatuur te leren kennen	☐	☐	☐	☐	☐
Om me te ontspannen	☐	☐	☐	☐	☐
Om de naamsbekendheid van een auteur	☐	☐	☐	☐	☐
Omdat iemand me het aanraaide	☐	☐	☐	☐	☐
Om er eens gezellig uit te zijn	☐	☐	☐	☐	☐

D3. Een poëzievoordracht door de auteur zelf, bijvoorbeeld Poëzie Rendez-Vous in Poëziecentrum

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
Gratis	☐	☐	☐	☐	☐
€4	☐	☐	☐	☐	☐
€6	☐	☐	☐	☐	☐
€8	☐	☐	☐	☐	☐
€10	☐	☐	☐	☐	☐
€12	☐	☐	☐	☐	☐
€14	☐	☐	☐	☐	☐

D4. Een poëzievoordracht door iemand anders dan de auteur zelf, bijvoorbeeld in een poëzieleesgroep

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
Gratis	☐	☐	☐	☐	☐
€4	☐	☐	☐	☐	☐
€6	☐	☐	☐	☐	☐

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
€8	☐	☐	☐	☐	☐
€10	☐	☐	☐	☐	☐
€12	☐	☐	☐	☐	☐
€14	☐	☐	☐	☐	☐

D5. Een boekvoorstelling of auteurslezing in een onafhankelijke boekhandel

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
Gratis	☐	☐	☐	☐	☐
€4	☐	☐	☐	☐	☐
€6	☐	☐	☐	☐	☐
€8	☐	☐	☐	☐	☐
€10	☐	☐	☐	☐	☐
€12	☐	☐	☐	☐	☐
€14	☐	☐	☐	☐	☐

D6. Een boekvoorstelling of auteurslezing in een bibliotheek

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
Gratis	☐	☐	☐	☐	☐
€4	☐	☐	☐	☐	☐
€6	☐	☐	☐	☐	☐
€8	☐	☐	☐	☐	☐
€10	☐	☐	☐	☐	☐
€12	☐	☐	☐	☐	☐
€14	☐	☐	☐	☐	☐

D7. Een avondvullend programma waarbij ruimte wordt geboden aan poëzie, bijvoorbeeld Saint Amour, Theater Aan Zee of Wintervonk (Vonk & Zonen)

	Te goedkoop	Goedkoop	Net goed	Duur	Te duur
Gratis	☐	☐	☐	☐	☐
€4	☐	☐	☐	☐	☐
€8	☐	☐	☐	☐	☐
€12	☐	☐	☐	☐	☐
€16	☐	☐	☐	☐	☐
€20	☐	☐	☐	☐	☐
€24	☐	☐	☐	☐	☐

Sectie E: 4. Enkele vragen over uw achtergrond

E1. Wat is de postcode van de gemeente waar u woont?

E2. Wat is uw geslacht?

Man

Vrouw

Geen antwoord

E3. Wat is uw geboortejaar?

E4. Wat is uw huidige beroepstoestand?

- Ik heb voltijds betaald werk in de openbare sector
- Ik heb deeltijds betaald werk in de openbare sector
- Ik heb voltijds betaald werk in de privésector
- Ik heb deeltijds betaald werk in de privésector
- Ik ben zelfstandige
- Ik studeer voltijds
- Ik ben gepensioneerd (brugpensioen, prepensioen, etc.)
- Ik ben huisvrouw/huisman
- Ik ben momenteel werkloos

E5. Wat is de professionele sector van uw (voormalige) hoofdberoep?

- Technisch (ingenieur, architect, labo-assistent, ...)
- Zorgsector (kinderverzorger, psycholoog, kinesist, dokter, sociaal assistent, ...)
- Onderwijs (kleuterleider, leerkracht, docent, ...)
- Media & cultuur (journalist, vertaler-tolk, bibliothecaris, auteur, ...)
- Administratief (bediende, ambtenaar, jurist, politicus, bedrijfsleider, ...)
- Handel (zelfstandig winkelhutbater, bediende winkel, ...)
- Productie & diensten (arbeider, schrijnwerker, schilder, ploegbaas, ...)
- Landbouw (landbouwer, visserij, veearts, ...)
- Politie & militair (politie, security, militair, ...)

**E6. Wat is het hoogste diploma of getuigschrift dat u heeft behaald?
Indien u nog studeert, wat is de aard van de studie die u nu aan het volgen bent?**

- Geen diploma
- Diploma lager onderwijs
- Diploma beroeps secundair onderwijs (BSO)
- Diploma technisch, handel secundair onderwijs (TSO)
- Diploma kunst secundair onderwijs (KSO)
- Diploma algemeen secundair onderwijs (ASO)
- Specialisatiejaar secundair onderwijs
- Niet-universitair hoger onderwijs
- Universitair onderwijs licentiaat/master
- Universitair onderwijs doctoraat

E7. In welk domein past uw hoogst behaalde diploma het beste? Indien u nog studeert, in welk domein past uw huidige studie het beste?

- Talen (taalkunde, letterkunde, vertaler-tolk, ...)
- Onderwijs
- Sociaalcultureel (sociaal werk, journalistiek, antropologie, humane wetenschappen, filosofie, ...)
- Kunstonderwijs (beeldende, theater, muziek, dans, kunstwetenschappen, ...)
- Techniek (wiskunde, exacte wetenschappen, architectuur, mechanica, procestechniek, ...)
- Medische en paramedische sector (geneeskunde, verpleegkunde, tandheelkunde, zorgberoep, ...)
- Economie, administratie en commercieel (bedrijfsbeheer, management, secretariaat, ...)
- Juridisch en bestuurlijk (recht, bestuurskunde, politieke wetenschappen, ...)
- Horeca, bakker, slager
- Openbare orde en veiligheid (politie, justitie, landmacht, zeemacht, luchtmacht, ...)
- Ander

**E8. In welk ander domein past uw hoogst behaalde diploma het beste?
Indien u nog studeert, in welk ander domein past uw huidige studie het beste?**

E9. Wat is het hoogste diploma of getuigschrift dat uw ouders hebben behaald?

	Geen diploma	Diploma lager onderwijs	Diploma tweede secundair onderwijs (2SO)	Diploma tussentijdse basaal secundair onderwijs (TBSO)	Diploma laatste secundair onderwijs (LSO)	Diploma algemeen secundair onderwijs (ASO)	Specialisatie op secundair onderwijs	Miscellaneous hoger onderwijs	Universitair onderwijs licentiaat/master	Universitair onderwijs doctoraat
Moeder / Ouder 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vader / Ouder 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

E10. Wat is de moedertaal van uw moeder / ouder 1?

E11. Wat is de moedertaal van uw vader / ouder 2?

E12. Welke taal/talen spreekt u in uw thuiscontext?

Hartelijk dank voor uw deelname!

Emma Petillion

Emma.Petillion@UGent.be

